

Euroopan parhaat reseptit

– 14 testattua rakenneuudistusta

Raine Tiessalo

Kustantaja: Taloustieto Oy
Ulkoasu: Monentekijät Oy/Kirsi Sundell
Painopaikka: Nykypaino Oy, Helsinki 2014
ISBN 978-951-628-611-5
ISBN 978-951-628-612-2 (PDF)

Esipuhe

Talouspolitiikan perimmäisen viisauden tiivistä ranskalainen kirkonmies ja pyhimys Bernard Clairvauxlainen (1090–1153). Hänen lausumansa mukaan helvetti on täynnä hyvää tahtoa ja hyviä toiveita (*Lenfer est plein de bonnes volontes ou desirs*).

Suomi kamppailee samojen ongelmien kanssa kuin useimmat Euroopan maat. Julkiset menot paisuvat, tehdyt sitoumukset alkavat käydä liian raskaiksi kantaa, eikä kaiken pelastajaksi toivottu vientikään vedä. Menolisäysten takana on useimmiten hyviä toiveita ja hyvää tahtoa, ja useimpia menoeriä voidaan perustella sydämeenkäyvästi.

Kun yhtälö lopulta alkaa käydä mahdottomaksi, edessä ovat vaikeat valinnat. Jos sittenkin päätökset viipyvät, edessä on se sokkiterapia, jonka kohteeksi Latvia ja Espanja joutuivat.

Nopein tie olisi ottaa opiksi vertailukelpoisten talouksien ratkaisuisista ja soveltaa parhaita käytäntöjä poliittisessa päätöksenteossa. Tämä tie tuntuu olevan suomalaisille hyvin vaikea. ”Hyvä idea, mutta ei toimi meillä”, on liian usein kuultu perustelu, jolla on torjuttu toimivia uudistusmalleja (Ruotsin terveydenhuolto) tai vakuuttavia näyttöjä sosiaalisten ongelmien ratkaisusta (nuorisotyöttömyyden hoito Saksassa).

Ei voi välttyä ajatukselta, että suomalaiset ovat poliittisesti arrogantteja, omahyväisiä tai kopeita. Emme halua myöntää, että meillä voisi olla todellista opittavaa. Jos edes Ruotsin näytöt eivät kelpaa, miten voisimme huvittumatta omaksua mitään itseämme pienemmiltä talouksilta kuten Virolta.

Euroopan parhaat reseptit on juuri sitä mitä nimi lupaa. Se on analyysi niistä ratkaisuista, joita meillä edelleen mietitään, valmistellaan, selvitetään, keskustellaan ja kritisoidaan – mutta ei ole saatu tehdyksi.

On tietysti perusteltua huomauttaa, että sisäisen devalvaation kaltaisen prosessi ei ole ”rakenneuudistus” vaan takertumista pelastusrenkaaseen, kun vene on jo kaatunut. Tästä huolimatta olemme katsoneet perustelluksi pitää tässä raportissa mukana tapaustutkimukset Latviasta ja Espanjasta. Ne edustavat talouspolitiikan karua perälautaa, sitä mihin lopulta päädyimme pelkillä hyvillä aikomuksilla.

Euroopan resepteissä näkyy toimittaja Raine Tiessalon monipuolinen journalistinen kokemus eri puolilta Eurooppaa. Esitän kirjoittajalle parhaat kiitokset uutterasta työstä ja toivon, että nämä reseptit luetaan mahdollisimman monen poliittisen soppakattilan äärellä.

Helsingissä 6.8. 2014

Matti Apunen

Johtaja

EVA

SISÄLLYS

Esipuhe

1	Johdanto	7
2	Näin vältetään valtion velkakurimus	10
2.1	Sveitsin budjettisääntö pitää vaalilupaukset kurissa	12
2.2	Velkajarru ohjaa Viron tarkkaan talouskuriin	13
3	Kriisimaat: sisäinen devalvaatio ja rajut uudistukset	17
3.1	Latvia nousi konkurssin partaalta nopeilla leikkauksilla	17
3.2	Palkkojen alentaminen vauhdittaa Espanjan vientiä	20
4	Eläkepommein purkamisen tavat	25
4.1	Tanska pitää menot hallinnassa eläkeiän joustolla	27
4.2	Ruotsi turvaa kestävyyttä eläkkeiden tason joustolla	28
5	Toimiva ja tehokas terveydenhuolto	31
5.1	Hollannissa osataan julkisen ja yksityisen yhteispeli	33
5.2	Tanska sujuvoittaa terveyspalveluja laajalla digitalisoinnilla	36
6	Vielä parempi koulu	39
6.1	Hollanti luottaa valinnanvapauteen ja kilpailuun	41
6.2	Puola mullisti täysremontillaan myös koulutusasetteet	44
7	Tehoa ja joustavuutta työmarkkinoille	47
7.1	Tanskan malli: avokätisyys ja aktiivisuus	49
7.2	Saksassa ehkäistään irtisanomisia paikallisella sopimisella	53
8	Kilpailukyky vaatii jatkuvaa hiomista	56
8.1	Ruotsi huoltaa kilpailukykyä vientiteollisuuden palkkajohtajuudella	57
8.2	Sveitsi trimmaa rakenteitaan kansanäänestysten avulla	59
	Viitteet	63
	Lähteet	65

1 Johdanto

”Suomi on jäänyt.”

Tämän viime syksynä kuulemani kommentin esittäjä ei puhunut säästä. Hän puhui maamme kyvystä viedä läpi yhteiskunnallisia uudistuksia.

Suomella ei viime aikoina ole mennyt kovin hyvin. Kilpailukyky sakkaa, kansantuote kutistuu, julkinen velka paisuu eikä vientikään vedä entiseen malliin. Työmarkkinoillamme on yhä liikaa jäykkyyksiä ja eläkejärjestelmässämmekin joustavat lähinnä vain maksut, joita korotetaan.

Ideota ongelmien korjaamiseksi on esitetty kasapäin ja päätöksiäkin on tehty. Mutta uudistusten käytännön toteuttaminen takkuu.

Ilmapiiri uudistuksia kohtaan on ollut jopa kyyninen. Lähes aina löytyy syy, miksi mitään ei voida muuttaa. Tuttuja kommentteja ovat: ”Eihän tuo voi toimia”, ”Meidän etuihin ei saa puuttua” ja ”Mitä se muka muuttaisi”.

Suomi ei kuitenkaan – onneksi – ole uudistustarpeittensa kanssa yksin. Ongelmat ovat eri puolilla Eurooppaa pohjimmiltaan hämmästyttävän samankaltaisia.

Tässä EVA Raportissa keskitytään uudistuksiin muissa Euroopan maissa. Inspiraation ohella muiden maiden uudistusreseptit tarjoavat toisteita siitä, mikä toimii ja mikä ei. Mielipiteitä ja poliittisia tulokulmia mahtuu demokratiaan valtava kirjo, mutta vain toteutettujen uudistusten tulokset puhuvat puolestaan.

Raportissa käydään läpi 14 erilaista eurooppalaista rakenneuudistusta. Tuo yhdyssanahirviö on viimeistään finanssikriisin puhkeamisesta vilisyt poliitikkojen, taloustieteilijöiden ja journalistien kielenkäytössä päivittäin.

Usein rakenneuudistusten ja budjettileikkausten välille tehdään yhtäläisyysmerkki. Ne ovat kuitenkin eri asioita.

Joskus rakenneuudistuksia pidetään oikeiston ja yritysjohtajien salaliittona: vipuvartena työntekijöiden olosuhteiden heikentämiseksi. Jotkut taas luokittelevat rakenneuudistukset poliitikkojen jargoniksi, jota hokemalla purjehditaan vaaleista toiseen.

Onpa eräs tuttavistani epäillyt myös, että termi rakennemuutos keksittiin, jotta voisi kuulostaa viisaalta ja osoittaa uudistushalukkuuttaan – ilman, että tarvitsee sanoa mitään konkreettista.

Nämä käsitykset liittyvät kaikki jotenkin rakennemuutoksiin, sillä kyse on yleiskäsitteestä.

On olemassa suuria ja pieniä rakennemuutoksia. Pienestä, arkipäiväisestä rakennemuutoksesta voi katsoa olevan kyse, jos alan vaikka käyttää työmatkalla polkupyörää auton sijaan – muutan toimintatapojani sekä yritän kohentaa kuntoani ja säästää rahaa.

Toisessa rakenneuudistusten ääripäässä voisi olla vaikka länsimainen demokratia. Kansalaisuuden, tasa-arvon, yksilönvapauden ja vastuun käsitteet ovat kehittyneet ja muuttuneet hitaasti vuosisatojen rakennustyön aikana.

Tässä raportissa keskitytään rakennemuutoksiin, joilla yhteiskuntaa muokataan niin, että se tuottaisi mahdollisimman tehokkaasti hyvinvointia kansalaisten elämään. Kaikki esimerkkitapaukset on poimittu aloilta, joihin on viime aikoina kohdistunut kovia muutoksia ja paineita: julkinen talous, eläkejärjestelmä, terveydenhuolto, koulutus ja työmarkkinat.

Kyse on sellaisista uudistuksista, jotka voidaan tehdä poliittisilla päätöksillä. Esimerkiksi Ruotsin teollisuuden laajapohjaisuus on lyömätön kilpailuetu, mutta teollisuus pohjaa ei voida taikaiskulla laajentaa. Sen sijaan ruotsalainen palkankorotusmalli, jossa vientiteollisuus määrittelee kohtuullisen korotustason, on yhteisellä päätöksellä saavutettu rakenteellinen kilpailuetu.

Useimpia rakenneuudistuksia yhdistää se, että vaikka uudistus tekee joskus kipeää, sen lykkääminen käy kohtalokkaaksi. Mitä myöhemmin uudistuksiin ryhdytään, sitä hankalammaksi ja kalliimmaksi – niin poliittisesti kuin taloudellisesti – niiden toteuttaminen tulee.

Varoittavina esimerkkeinä ovat Latvia ja Espanja, jotka ajautuivat talouskriisiin pyörteisiin ja joutuivat tekemään sisäisen devalvaation. Yli varojensa eläneiden maat odottivat liian kauan ongelmiansa kanssa, joten muutoksista tuli lopulta todella rankkoja. Tällaista toimintatapaa ei voi suositella millekään maalle, mutta onneksi kummassakin maassa uudistukset kantavat jo hedelmää.

Valtaosin tässä raportissa esitellyt rakenneuudistukset on valittu niin, että niiden tavoitteiden ja saavutetun tuloksen väliltä löytyi selkeä yhteys. Syy-seuraus-suhteesta todistaa ulkopuolinen mittari: maa, jossa rakenteet ovat kunnossa, loistaa usein kansainvälisessä vertailussa, kuten kilpailukykyindeksissä, velkasuhdevertailussa tai työttömyystilastossa.

Rakenneuudistukset ovat kestävyyslaji. Yleensä rakennemuutos vaikuttaa vasta vuosien tai vuosikymmenten päästä. Monet tässä rapor-

tissa esitellyistä uudistuksista ovatkin saaneet alkunsa vuosia sitten, jopa 1990-luvulla tai aiemmin, mutta niiden vaikutukset tuntuvat yhä.

Tuoreempiakin esimerkkejä löytyy. Sveitsin vuonna 2003 voimaan tullut velkajarru alentaa maan velkasuhdetta Euroopan nopeimpaan tahtiin. Hollannissa 2000-luvun alussa aloitettu terveydenhuoltouudistus on arkkitehtiensä mukaan vasta puolella välissä. Tanskan vuoden 2011 eläkeuudistus otetaan käyttöön asteittain seuraavina vuosikymmeninä.

Olemmeko me jääneet liiaksi kiinni vuosituhannen vaihteen menestykseemme?

Kun vastaavia uudistuksia ei ole Suomessa saatu aikaan, sopii pohtia, olemmeko me jääneet liiaksi kiinni vuosituhannen vaihteen menestykseen.

Rakenneuudistuksia ei voida suoraan kopioida maasta toiseen, mutta onnistunut muutos edellyttää kolme asiaa: *yksimielisyyss ongelma*, *toimiva demokratia* ja *yhteinen etu*.

Jotta rakenneuudistusta voidaan ylipäättään suunnitella, on tiedettävä, mikä on vialla ja miksi. Ongelmasta pitää vallita yksimielisyyss. Eikä ongelman syistä saa syntyä syviä poliittisia tai muita ideologisia jakolinjoja.

Jotta uudistus voidaan toteuttaa, tarvitaan toimiva demokratia. Vain sen avulla saadaan tuki uudistusten läpiviemiseksi.

Samalla yksittäisten eturyhmien etujen on oltava alisteisia yhteiskunnan yleiselle edulle, vaikka uudistuksessa olisi varaa kompromisseille. On varmaa, että yhtään uudistusta ei saada tehtyä, jos aina jollain ryhmällä on veto-oikeus.

Haluan kiittää Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn tutkimuspäällikköä Ilkka Haavistoa raportin rakenteeseen ja terminologiaan liittyvästä väsymättömästä ohjauksesta. Lisäksi haluan kiittää Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen ETLAn tutkijoita. Ilman Antti Kauhasen, Mika Malirannan, Paavo Sunin ja Tarmo Valkosen asiantuntemusta raportin takana tuntuisi perin epävarmalta seistä.

Raine Tiessalo

2 Näin vältetään valtion velkakurimus

Eurokriisi on tehnyt valtion velkaantumisen jokamiehen huolenaiheen, josta puhutaan niin baareissa kuin koululaisten esitelmissäkin. Tapaus Kreikka teki selväksi, että euromaakin voi menettää luottokelpoisuutensa ja velaksi elämisellä on rajansa.

Valtion velkaantuminen voi olla talouspoliittisesti perusteltua, jos sen avulla pystytään synnyttämään tulevaisuudessa verotuloja parantamalla talouden suorituskykyä. Mutta pitkäaikainen velkaantuminen on yli varojen elämistä, tulevien verotulojen syömistä etukäteen ja pahimmillaan laskun siirtämistä seuraaville sukupolville.

Velkaantuminen on yleensä hallittavissa, jos maan poliittinen järjestelmä toimii ja kaikki sitoutuvat kiristämään tarvittaessa vyötä. Vaikeampaa se on talouden huonoina aikoina, koska silloin poliitikkojen pitäisi puuttua kansalaisille tärkeisiin etuuksiin.

Julkinen velka on kytköksissä valtion budjettitalouteen. Alijäämäinen budjetti kasvattaa velka, ja ylijäämäinen budjetti vähentää velkaa.

Pitkään jatkuvat suuret alijäämät johtavat helposti valtion velkakurimukseen. Kasvava velkataakka lisää korkomenoja, jotka edelleen lisäävät velkaantumista.

Lievimmilläänkin jatkuva julkinen velkaantuminen tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan kyky tarjota julkisia palveluja heikkenee pitkällä aikavälillä.¹ Jos verotuksen taso on samanaikaisesti korkea, kuten useimmissa EU-maissa tällä haavalla on, jatkuva velkaantuminen kertoo talouden kantokykyyn nähden liian suuriksi mitoitetuista julkisista menoista

Selkein velkaantumisen mittari on velkasuhde eli julkisyhteisöjen velan suhde bruttokansantuotteeseen. Valtion ja kuntien velkojen miljardimäärä ei ole oleellinen, vaan vasta niiden suhde bruttokansantuotteeseen kertoo, ovatko talouden hartiat riittävän leveät taakan kantamiseen.

Velkasuhdelukuja kannattaa tarkastella useamman vuoden trendinä. Yhden vuoden luku ei vielä kerro, osaako maa sovittaa menot tuloihin, sillä äkillinen tuotannon supistuminen voi väliaikaisesti paisuttaa velkasuhdetta.

Suomen velkaantuminen voimistui 1990-luvulla, mutta pysyi alle 60 prosentissa. Sen jälkeen se laski lähes tasaisesti aina 35 prosentin tuntumaan. Nyt finanssikriisistä alkaneen talouskriisin aikana Suomen velkasuhteen ennustetaan rikkovan 60 prosentin rajan. Valtiovarainministeriön laskelmien mukaan velkasuhde jatkaa heikkenemistään ainakin vuoteen 2016 saakka.

Kesäkuussa 2014 Euroopan komissio nuhteli Suomea jälleen ongelmista, jotka tulevat tässäkin raportissa tutuiksi. Komission paimenkirjeen

Suomen kestävyysvaje on Euroopan suurimpia

mukaan muun muassa sosiaali- ja terveysalan, työmarkkinoiden ja eläkejärjestelmän rakenneuudistukset eivät ole konkretisoituneet tyydyttävällä tavalla.²

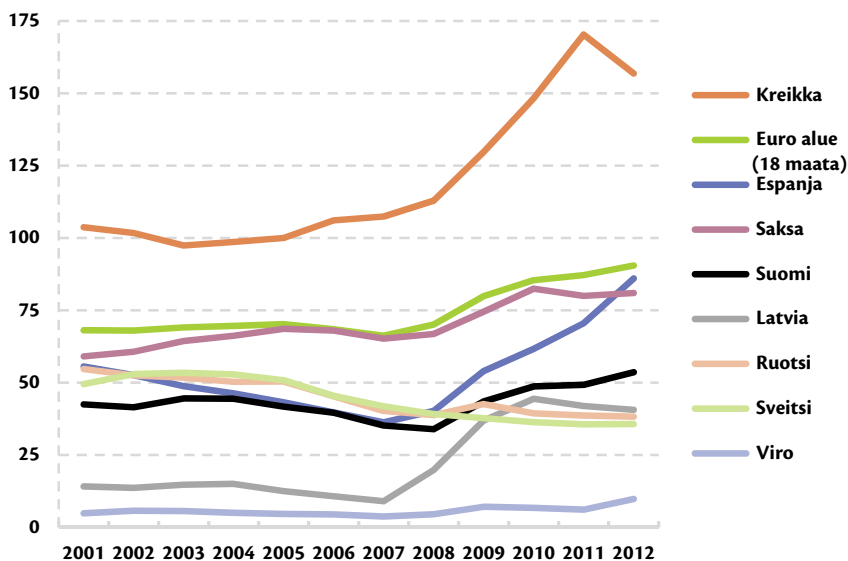
Kun julkisen velan ennustetaan vallitsevilla veroasteilla ja menoperusteilla kasvavan rajattomasti, puhutaan kestävyysvajeesta. Suomen kestävyysvaje on Euroopan komission laskelmien mukaan yksi EU:n suurimpia.

Vajeen paikkaamiseksi Suomen hallitus on esitellyt laajan ohjelman, jolla yritetään muun muassa pidentää työuria, lievittää rakenteellista työttömyyttä, uudistaa sosiaali- ja terveyspalveluja, karsia kuntien menoja, nostamalla veroja ja tehostamalla toimintaa kautta linjan.

Jos talous lähtee rivakkaan nousuun, kestävyysvaje alkaa kuroutua umpeen ja velkaantuminen kutistuu. Mutta jos ei lähde, tilanne voi kärjistyä nopeasti luottokelpoisuuden heikkenemiseen. Kun valtio ei enää saa uutta velkaa järkevään hintaan, on edessä vain huonoja vaihtoehtoja. Ajaututaan velkajärjestelyihin tai sitten turvaututaan apupaketteihin, joiden ehdot usein merkitsevät talouspoliittiseen holhoukseen joutumista.

Näin kävi eurokriisissä Kreikalle, kun sen velkaantuminen karkasi käsistä. Hyvin ripeään tahtiin velkasuhde nousi myös Latviassa ja Espanjassa, jotka ajautuivat sisäiseen devalvaatioon ja isoihin pakkomuutoksiin (ks. tarkemmin s. 16–23). Ruotsissa ja Saksassa taas velkasuhteen nousut ja laskut kertovat, että tilanne on hallinnassa. (Kuvio 1.)

Täysin oman ryhmänsä muodostavat ne maat, jotka eivät näytä velkaantuvan edes huonoina aikoina. Hyviä esimerkkejä ovat Viro ja Sveitsi. Viron velkasuhde on kymmenen prosentin tuntumassa. Sveitsin velkasuhde taas on laskenut ripeään tahtiin 2000-luvulla.

Kuvio 1 Julkisen velan suhde bruttokansantuotteeseen, prosenttia
(Lähteet: Eurostat, Sveitsin valtiovarainhallinto).

Viron ja Sveitsin hyvä velkatilanne ei ole sattumaa. Kummallakin on käytössä samanlainen ase: tiukasti sovellettu velkaantumista hillitsevä velkajarru. Velkajarru tarkoittaa sitä, että maa on sitoutunut olemaan ylittämättä tiettyä velkaantumisen rajaa.

2.1 Sveitsin budjettisääntö pitää vaalilupaukset kurissa

Sveitsin velkajarrun (schuldenbremse) idea on yksinkertainen: suhdannekorjatut menot eivät saa ylittää tuloja, vaikka taloudessa menisi kurjasti. Kun talous kasvaa riittävän nopeasti, budjetin on oltava ylijäämäinen, hitaamman kasvun aikaan taas tehdään alijäämää.

Budjettisääntö kattaa Sveitsin federaation eli valtion budjetin. Liittovaltion sallittu menotaso riippuu suhdannekorjatuista tuloista. Valtion käytettävissä olevat menot lasketaan vuosittain tuloarvion ja bruttokansantuotteen trendikasvun poikkeaman avulla.

Velkajarrun tarkoituksena on pitää valtionvelka aina ”nykyisellä” tasolla

Jos talouskasvu on ollut ennustettua nopeampaa ja tuloarvio alakanttiin, ylijäämät talletetaan laskennalliselle tilille. Vastaavasti tililtä vähennetään odottamattomat alijäämät.

Velkajarrun tarkoituksena on pitää valtionvelka aina ”nykyisellä” tasollaan, jotta talouden kasvaessa velan osuus bruttokansantuotteesta laskee.

Sveitsin jarrulaissa on keinot poikkeuksellisen velkaantumisen sallimiseen, jos maata kohtaa esimerkiksi syvä taantuma tai luonnonkatastrofi. Varaulostien käyttö on kuitenkin tehty hyvin vaikeaksi.

Poikkeukseen vaaditaan hallituksen ja parlamentin enemmistöpäätös. Sääntö mahdollistaa myös tietyissä rajoissa veronkorotukset lisämenojen rahoittamiseksi.³

Kansa kyllästyi krooniseen velkaantumiseen

Tarve velkajarrulle alkoi kasvaa Sveitsissä 1990-luvun puolivälissä. Maa oli ajautunut tuolloin pitkäaikaiseen matalan kasvun tilaan ja velkaantui nopeasti.

Vuosina 1990–1998 Sveitsin velkasuhde pomppasi 31 prosentista 55 prosenttiin. Velkaantumista pahensi se, että talouden nousukausina keretyneitä ylijäämiä ei käytetty tarpeeksi budjetin tasapainottamiseen.

Budjettipoliittiset rakenteet olivat vinoutuneet. Parlamentin enemmistöpäätöksellä voitiin lisätä kuluja, mutta verojen nostaminen tietyn rajan yli vaati perustuslaillista päätöksentekoa. Näin politiikoilla oli houkutus kuluttaa yli varojen.⁴

Kun velkajarrusta järjestettiin kansanäänestys vuonna 2001, kävi ilmi, että kansa oli todella kyllästynyt pitkään jatkuneeseen velkaantumiseen. Jopa 85 prosenttia sveitsiläisistä kannatti velkajarrua.

Velkajarru otettiin käyttöön vuoden 2003 liittovaltion budjetissa. Sen jälkeen velan suhde bruttokansantuotteeseen on Sveitsissä jatkuvasti pienentynyt.

Vuonna 2012 velkasuhde oli laskenut 35 prosenttiin. Jarru on tuottanut kiistattomia tuloksia julkisen talouden kestävyuden näkökulmasta.⁵

Velkajarru torjuu tehokkaasti poliitikkojen houkutukset kasvattaa velkaa vaalilupaustensa toteuttamiseksi. Jarru vie myös terän niin sanotulta elvyttävältä keynesiläiseltä budjettipolitiikalta, koska se ei salli alijäämän kasvattamista taantumissa.⁶

Jarru estää myös mekaanisen velkaantumisen

Jarru estää myös mekaanisen velkaantumisen tilanteessa, jossa puolueet eivät pääse yhteisymmärrykseen budjettileikkauksista. Tulonsiirtojen kaltaiset julkisen vallan sitoumuksethan kasvattavat velkaa automaattisesti, jos niihin ei erikseen päätetä puuttua.

2.2 Velkajarru ohjaa Viron tarkkaan talouskuriin

Viron velkaantuminen on kirkkaasti euroalueen matalinta. Virossa on vallinnut jo kauan poliittinen yksimielisyys siitä, että velkaantuminen pidetään kurissa.

Viro ei ottanut velkajarrua käyttöön kertarysäyksellä, vaan se on vaikiintunut maan talouspolitiikkaan vähitellen. Vielä 1990-luvulla velkaantumista hillittiin, koska siitä oltiin poliittisesti yhtä mieltä.⁷ 2000-luvulla hallituspuolueet alkoivat sitoutua velkasääntöön hallitusohjelmissa.⁸

Keväällä 2014 velkasääntö kirjattiin myös lainsäädäntöön.⁹ Laki on viestittänyt kaikille julkisen hallinnon tasoille, että niiden budjetinkäytöllä on vaikutusta velkasuhteeseen.¹⁰ Lain on myös määrä sujuvoittaa budjetti- ja finanssitiedon vaihtoa eri hallinnon tasoilla. Siten mahdollisiin ylilyönteihin voidaan reagoida tarpeeksi nopeasti.

Aluksi velkasääntö koski valtion budjettia, nykyään koko julkista sektoria

Velkajarrun käyttö on myös laajentunut. Aluksi velkasääntö koski lähinnä valtion budjettia, nykyään sen piiriin kuuluu koko julkinen sektori.

Valtion ja paikallistason budjettipolitiikkaa sitovat eri säännöt. Valtiota sitoo tasapainosääntö, aluehallintoa taas sääntö, joka rajoittaa velkaasteen 60 prosenttiin suhteessa budjetoituihin vuosituloihin.¹¹

Viron velkajarrun toimintaa kuvaa hyvin se, miten maa toimi 2000-luvun finanssikriisin aikana. Viro ajautui syvään taantumiaan vuosina 2008–2009, kun rakennusbuumi tyssäsi ja kotimainen kysyntä ja vienti hiipuivat.¹²

Samaan aikaan Viro valmistautui siirtymään euroon vuonna 2011. Budjettialijäämä piti pitää EMU-kriteerien määrittämässä alle kolmessa prosentissa.

Oli kaksi vaihtoehtoista tietä. Viron piti lähteä joko budjettikurin ja leikkausten tielle tai vaihtoehtoisesti korottaa veroja, ottaa lisää velkaa, devalvoida kruunu ja lykätä euroon siirtymistä.

Hallitus valitsi kovan tien: kurin ja leikkaukset. Valinta oli itsestään selvä, koska puolueet olivat hallitusohjelmassa sitoutuneet velkajarruun.

Laihdutuskuuri alkoi jo vuonna 2008. Vuonna 2009 Viro leikkasi menojaan noin 1,2 miljardia euroa, mikä vastasi noin yhdeksää prosenttia kansantuotteesta. Seuraavana vuonna säästettiin vielä 430 miljoonaa euroa lisää.¹³

Hallitus perui surutta aiempia lupauksiaan. Eläkkeiden suunniteltua 14 prosentin nostoa leikattiin viiteen prosenttiin, eläkejärjestelmän laajentamista lykättiin ja julkisen sektorin toimintoja, palkkoja ja sosiaaliturvaa leikattiin turhia kursailematta. Työttömyys singahti korkeuksiin, huhtikuussa 2010 19,2 prosenttiin.¹⁴

Pudotus oli kova. Bruttokansantuote romahti 14 prosenttia vuodesta 2008 vuoteen 2009.

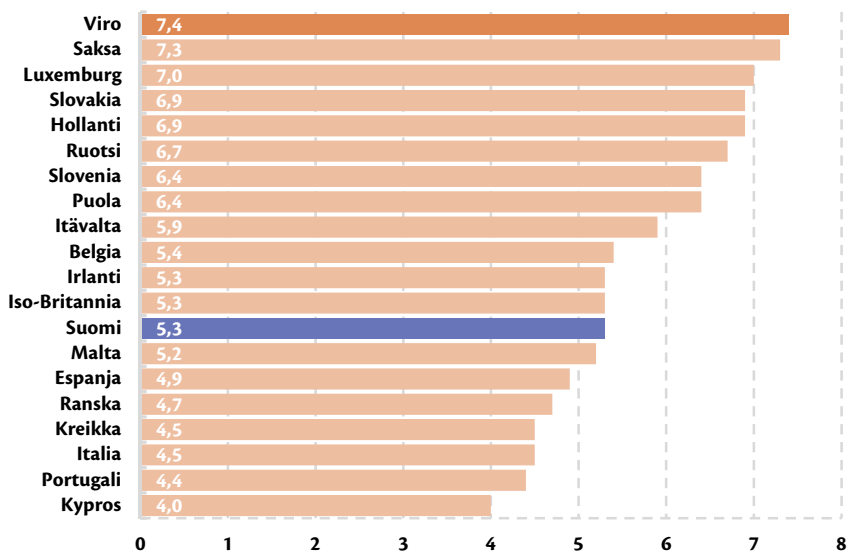
Mutta talous alkoi pian myös nousta nopeasti. Jo 2011 bruttokansantuote nousi kriisiä edeltäneelle tasolle.

Sen jälkeen talouskasvu on ollut hurjaa. Vuonna 2011 kansantuote kasvoi 12,8 prosenttia, toissa vuonna 7,3 prosenttia ja viime vuonnakin vielä 5,9 prosenttia verrattuna edeltävään vuoteen. Työttömyys laski viime vuonna alle yhdeksän prosentin.

Viron hallituksen linjaus siitä, että julkinen talous on tasapainotettava viimeistään vuonna 2014, näyttää toteutuvan etuajassa. Viime vuonna maan julkistalouden budjettialijäämä oli vain 0,2 prosenttia.¹⁵

Alhainen velkaantuminen itsenäisyyden tae

Virossa velkaantumista hillitään, koska alhaista velkaantumista pidetään maan taloudellisen ja poliittisen itsenäisyyden takeena.¹⁶ Matala velkaantumisaste luo turvaa, kun pieni maa on altis poukkoilemaan maailmantalouden ja -politiikan tuulten mukana.

Kuvio 2 Julkisen talouden perusterveydentila, asteikko 0–10
(Lähde: Lisbon Council, 2013).

Viron julkisen sektorin kasvua hillitsee lisäksi se, että sillä ei yksinkertaisesti ole varaa mitoittaa verojaan pohjoismaisen mallin mukaan. Virolaisten mielestä pienen maan veropohja on liian heikko kestämään raskasta verotaakkaa.¹⁷

Vain harvoin Virossa höllennetään velkasääntöä. Vuosina 2002 ja 2007 taloudessa oli kovat kasvuspurtit, ja silloin hallitus lisäsi jonkin verran menoja keskellä budjettikausia.

Viron vastustuskyky ulkoisten talouskriisien vaikutuksille on EU:n paras

Säntillisesti noudatettu velkasääntö on johtanut siihen, että maan julkisen talouden perusterveydentila on loistava. Viro on singahtanut ykköseksi Saksan edelle laajassa

Euro Plus Monitor 2013 -vertailussa, jossa mitataan talouden kasvupotentiaalia, kilpailukykyä sekä budjettipolitiikan kestävyyttä ja vastustuskykyä ulkoisille taloudellisille sokeille. (Kuvio 2.)

Vertailun mukaan Viron julkisen talouden tila on maan pienestä koosta huolimatta EU:n paras. Suomi jää vertailussa sijalle 13, kun kakkosena on Saksa ja kuudentena Ruotsi.

Kansallinen tahtotila ratkaisee

Liiallisen velkaantumisen välttämiseen pyritään myös monessa muussa maassa erilaisin säännöin.

Belgiassa on käytössä budjettisääntö, joka on saanut lempinimen kullainen hamsteri. Se määrää, että budjetin tuloarvion ylittävät tulot on käytettävä julkisen velan maksuun. Samoin on käytettävä velan lyhennykseen kaikki varat, jotka säästyvät arvioitua pienempien menojen seurauksena.

Luxemburgissa taas vastaavassa tilanteessa ylimääräiset rahat siirretään vararahastoon, josta rahaa voidaan siirtää budjettiin silloin kun tulot alittavat tuloarviot.

Periaatteessa myös kaikki muut Euroopan unionin jäsenmaat ovat hyväksyneet perussopimuksessa, sen liitteessä ja niin sanotussa vakauserä- ja kasvusopimuksessa yhteisen politiikan velkaantumiseen. Valitettavasti kirjattuja sääntöjä ei ole noudatettu.

EU:n sääntöjen mukaanhan alijäämä ei saisi ylittää kolmea prosenttia eikä julkinen velka 60 prosenttia bruttokansantuotteesta. Vielä ennen finanssikriisiä EU:ssa katsottiin läpi sormien suuriakin alijäämiä, eikä puututtu edes siihen, että joidenkin maiden velkataso oli yli 100 prosenttia BKT:sta.

Finanssikriisi on johtanut siihen, että EU:n vakauserä- ja kasvusopimusta on kiristetty. Alijäämä- ja velkarajojen rikkomisesta voi seurata aiemmin ja vakavampia sanktioita, jos jäsenmaat yhteisesti niin päättävät.

Erityisesti on kiinnitetty huomiota velkaantumisrajoituksen noudattamiseen. Jos velkataso on yli 60 prosenttia, sen tulee alentua 1/20 joka vuosi.

Olennaista kuitenkin on, haluavatko jäsenmaat panna sääntöjen rikojan kuriin sanktioilla. Epäluottamusta on edelleen siihen, toimiiko pelkästään EU-lainsäädäntöön pohjautuva politiikka.

Saksa on ajanut tiukkaa linjaa. Saksan vaatimuksesta euromaat sekä EU-maat Britanniaa ja Tsekiä lukuun ottamatta sitoutuivat kirjaamaan myös omaan kansalliseen lainsäädäntönsä asiallisesti vastaavat periaatteet. Ajatus on, että kansallisen lainsäädännön velkasääntöön liittyy suurempi kansallinen sitoutuminen.

Kansalliseen lainsäädäntöön kirjattuun velkasääntöön liittyy suurempi sitoutuminen

Sveitsin, Viron ja myös Saksan kokemus kansallisesta velkajarrusta antaa uskoa siihen, että tiukka säännöstö voi auttaa taittamaan velkaantumisen nopeastikin. Olennaista on kuitenkin kansallinen tahtotila, eivät yksin muodolliset säännöt.

3 Kriisimaat: sisäinen devalvaatio ja rajut uudistukset

Rakenteellisten uudistusten toteuttaminen on aina vaikeaa. Jos talouksessa menee hyvin, tulevaisuuden kannalta välttämättömiin uudistuksiin voidaan suhtautua välinpitämättömästi. Kun talouksessa menee huonosti, rakenteelliset uudistukset lisäävät tuskaa ja ovat vielä vähemmän suosittuja.

Pahimmillaan rakenteita joudutaan uusimaan pakon edessä. Finanssikriisin jyrän alle jääneet Latvia ja Espanja ovat kulkeneet äärimmäisen kivuliasta tietä palauttaakseen kilpailukykynsä.

Latvia ja Espanja ovat tehneet sisäisen devalvaation. Espanjassa palkat ovat alentuneet prosenttikaupalla, ja Latvia on lisäksi leikannut julkisia menoja rankasti.

Sisäinen devalvaatio on kuitenkin äärimmäisen raskas tie. Se tarkoittaa useimmiten välitöntä työttömyyden kasvua, ostovoiman heikkenemistä ja yleisen tyytymättömyyden vahvistumista. Sen yhteydessä tehtyjen rakenteellisten uudistusten toteuttaminen kohtaa yleensä kovaa vastarintaa, kun eri ryhmien etuihin on kajottava.

Taloustieteilijät ja poliitikot kiistelevät yhä siitä, olisiko Latvian ja Espanjan kannattanut ehkä alun perin valita joku toinen tie. Oleellista on kuitenkin se, että kumpikin maa lopulta pystyi uudistuksiin, vaikkakin vasta pakon edessä.

Latvian ja Espanjan pakkouudistusten opetus on selvä: kannattaa toimia ennen kuin kirsutut ovat tyhjät, koska silloin muutosten tahdin määräävät muut, kuten Kansainvälinen valuuttarahasto IMF. Mitä aikaisemmassa vaiheessa väistämättömiä muutoksia tehdään, sitä vähemmän ne sattuvat.

Latvia ja Espanja tekivät kumpikin aikoinaan talouspoliittisia virheitä. Ne eivät varautuneet hyvän talouskasvun aikana globalisaation muuttuviin vaatimuksiin.

Silti Latvia ja Espanja ovat tänään hyviä esimerkkejä siksi, että uudistukset ovat onnistuneet monessa mielessä. Kumpikin maa on tervehtinyt taloutensa rakenteet uuteen uskoon. Toipuminen jatkuu, mutta teho-osastolta on siirrytty pois.

Mitä aikaisemmassa vaiheessa muutoksia tehdään, sitä vähemmän ne sattuvat

3.1 Latvia nousi konkurssin partaalta nopeilla leikkauksilla

Latvia tuntui viime vuosikymmenellä elävän ikuista nousukautta. Kunnes tuli vuosi 2008 ja finanssikriisin aallot. Pieni Baltian maa olikin elänyt yli varojensa ja uhkasi mennä konkurssiin.

Nousukausi alkoi itse asiassa Latviassa jo 1990-luvulla, kun maa siirtyi markkinatalouteen. Bruttokansantuote henkeä kohti on noista vuosista

yli kolminkertaistunut. Kun vielä 1998 neljännes väestöstä eli alle neljällä dollarilla päivässä, vuonna 2008 osuus oli enää noin kolme prosenttia.¹⁸

Vaikka poliittinen johto on vaihtunut, Latvia on toteuttanut uudistuksia vakaasti viime vuosikymmenet.

Siksi törmäys vuonna 2008 oli dramaattinen. Kovaan kasvuun tottuneisiin latvialaisiin oli iskenyt vauhtisokeus. Kansalaiset olivat velkaantuneet vauhdilla, inflaatio laukkasi, asuntojen hinnat ja palkat nousivat villisti. Latvia alkoi nopeasti menettää kilpailukykyään.

Kupla odotti puhkaisijaansa. Ulkomaiset investoinnit loppuivat Latviassa kuin seinään, kun maailmantaloutta horjutti finanssikriisi. Teollisuustuotanto sakkasi, työttömyys lähti nousuun, velkaantuneet kotitaloudet ja yritykset ajautuivat ongelmiin.

Latvian talous ajautui kaatumispisteeseen. Pian Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n oli kiiruhdettava apuun.

Siinä sitä oltiin, kasapäin ongelmia sylissä, vaikka hetkeä aiemmin meni vielä hyvin. Jotain piti tehdä. Oli vain kaksi mahdollista suuntaa kilpailukyvyyn palauttamiseksi.

Ensinnäkin Latvia olisi voinut nostaa veroja ja antaa kilpailukyvyille piristysruiskeen devalvoimalla valuuttansa latin. Silloin kuitenkin talouden rakenteiden uudistaminen jäisi toissijaiseksi tavoitteeksi.

Uudistuksia joka rintamalla

Latvia otti kunnolla härkää sarvista. Maa alkoi laskea palkkoja, leikata rankasti julkisia menoja ja uudistaa luutuneita rakenteita radikaalisti. Latvia valitsi siis käytännössä sisäisen devalvaation.¹⁹

Uudistuksia tehtiin ripeästi. Niitä tehtiin miltei kaikilla keskeisillä rintamilla: julkisessa hallinnossa, julkisissa palveluissa, eläkejärjestelmässä, työmarkkinoilla ja verotuksessa.

Ensin hallitus otti käsittelyyn oman hallinnon. Noin puolet valtion 75 virastosta suljettiin. Jopa 29 prosenttia koko virkakunnasta irtisanottiin, kaikkiaan 23 000 virkamiestä.

Julkisen sektorin palkkoja alennettiin yhdessä vuodessa jopa neljänneksellä. Ministerit näyttivät itse esimerkkiä. Heidän palkkioitaan alennettiin kolmanneksella. Valtionyhtiöiden johtajille määriteltiin palkkakatto.

Terveystieteiden järjestelmää muokattiin rankasti. Hallitus päätti sulkea yli puolet maan 59 sairaalasta. Sulkemisten vaikutuksia lievensi se, että neuvostoaikojen peruina sairaalapaikkoja oli tarpeettoman paljon suhteessa väkilukuun ja hoitohenkilökuntaan.

Latviassa oli myös suhteettoman paljon opettajia – jokaista opettajaa kohden oli vain seitsemän koululaista. Vuonna 2009 yli sata koulua suljettiin ja 2 400 opettajaa irtisanottiin.

Korkeakoulujärjestelmääkin supistettiin. Lisäksi korkeakoulujen julkinen rahoitus sidottiin opiskelijamääriin.

Palkat laskivat myös yksityisellä sektorilla, vaikkakin hieman vähemmän kuin julkisella puolella. Keskimäärin palkat laskivat Latviassa noin kymmenyksellä vuoden 2009 loppuun tultaessa.

Verotuksen painopistettä siirrettiin pois tulojen ja yritysten verotuksesta kulutuksen ja omaisuuden verotukseen. Työmarkkinoiden jäykkyyksiä purettiin ja erilaisia työllistämishankkeita toteutettiin myös EU:n tuella.

Vain kolmessa vuodessa työttömyystilanne koheni

Uudistusten työntämänä Latvia heilahti 13 prosentin maksutasealijäämästä 9 prosentin ylijäämään vain yhdessä vuodessa (2008–2009). Reaaliset yksikkötyökustannukset alenivat 2008–2011 yli 16 prosenttia ja ovat pysyneet samalla tasolla sen jälkeen. Latvian kustannuskilpailukyky on pysynyt terässä.

Työttömyys räjähti vuonna 2010 lähes 20 prosenttiin. Mutta vain kolmessa vuodessa työttömyystilanne koheni ja ilman työtä oli enää 12 prosenttia työnhakijoista.²⁰

Kriisitietoisuus takasi kansan tuen

Vahva kriisitietoisuus loi pohjan Latvian hengästyttävälle uudistumiselle. Kukaan ei voinut olla huomaamatta, kun talouden perusta järkkäyi. Bruttokansantuote romahti neljänneksellä, talouselämä lähestulkoon pysähtyi ja ongelmat paljastuivat kertaheitolla.

Hallitus vei uudistukset läpi laajalla tuella. Latviaan luotiin vuonna 2009 laajapohjainen reformiryhmä, jonka jäseniksi hallitus kutsui työntantajat, ammattiliitot ja aluehallinnon edustajat. Tämä ryhmä hyväksyi pääpiirteissään laajan uudistusohjelman, jota sittemmin alettiin toteuttaa.

Poliittinen johtajuus henkilöityi valtiovarainministeri Andris Vilksiin, joka oli ollut ennen politiikkaan siirtymistään ruotsalaisen SEB-pankin pääekonomisti Latviassa. Vaikka Latvian sisäpolitiikka on ollut vakiintumatonta ja hallitukset usein lyhytikäisiä, Vilks on ollut valtiovarainministerinä marraskuusta 2010 lähtien.

Ratkaisevaa uudistusten onnistumisessa oli se, että hallitus kiinnitti erityistä huomiota uudistusten rasitteiden ja kustannusten jakaantumiseen eri kansalaisryhmille. Esimerkiksi julkisella sektorilla hallitus leikkasi korkeapalkkaisilta julkisen sektorin työntekijöiltä prosentuaalisesti enemmän kuin pienituloisilta. Samalla työttömyyskorvauksia vahvistettiin. Eläkkeitä laskettiin vähemmän kuin palkkoja. Pääoma- ja omaisuusveroja kiristettiin.

Nämä linjanvedot olivat omiaan parantamaan uudistusten hyväksyntää tavallisten kansalaisten keskuudessa.

Latviakaan ei vielä ole mikään paratiisi. OECD on huolestunut siitä, että Latviassa köyhien määrä on ollut viime vuosina nousussa.²¹

Vaikka rakenteet ovatkin kunnossa, köyhyyden ja työttömyyden vähentäminen edellyttäisi rivakampaa kasvua. Maassa odotetaankin EU:n talouden virkistymistä kuin kuuta nousevaa.

Hurjien uudistusten konkari

Latvian finanssikriisin jälkeinen uudistuminen on maan lähihistoriassa oikeastaan jo toinen hurja uudistuskierros. Maa-ilmpankin raportin mukaan kriisissä luoviminen ja rohkea reformihaluukkuus näkyivät maassa jo vuosina ennen vuoden 2004 EU-jäsenyyttä.²²

Ensimmäinen muutosten aalto alkoi heti Neuvostoliiton romahduksen ja Latvian itsenäistymisen jälkeen 1990-luvulla. Pieni maa teki hartiavoimin töitä uudistaakseen rakenteitaan ja täyttääkseen EU-jäsenyyden kriteerit.

Yhteistyössä kansainvälisten järjestöjen kanssa hallitus ja elinkeinoelämä etsivät järjestelmällisesti ongelmakohtia, joita pitäisi muuttaa. Yhteensä maa teki vuosina 1999–2003 jopa 91 taloutta uudistavaa reformia.

Karstoja poistettiin niin verojärjestelmästä kuin yritystoiminnan ja ulkomaankaupan byrokratiastakin. Esimerkiksi yrityksen perustamiseen vaadittavien hallinnollisten toimenpiteiden määrä väheni 17:stä viiteen. Yrityksen perustamiseen tarvittava aika lyheni puolestaan 114 vuorokaudesta 16:een.

3.2 Palkkojen alentaminen vauhdittaa Espanjan vientiä

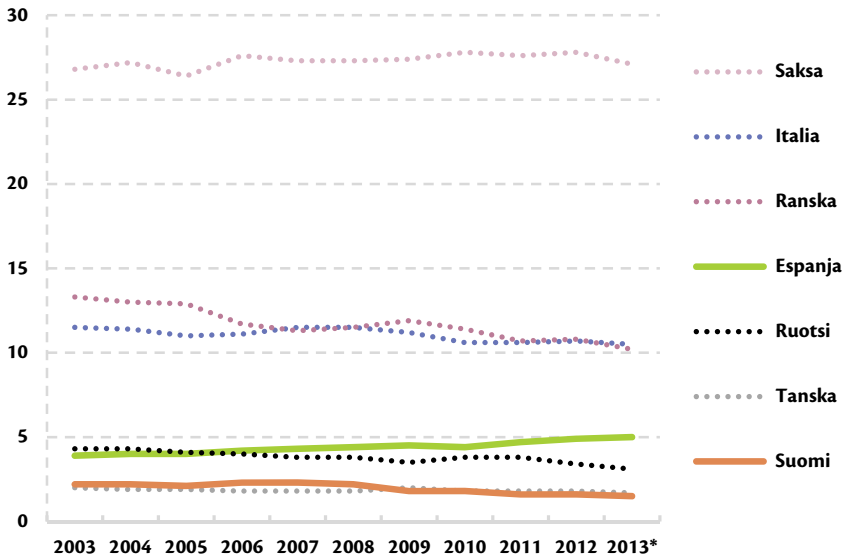
Espanjassa vuonna 2008 alkanut finanssikriisi kaatoi rumasti asuntokuplan ympärille rakentuneen huteran korttitalon sekä paljasti työmarkkinoiden ja teollisuuden rakenteellisen pysähtyneisyyden. Palkat olivat nousseet liian korkeiksi, irtisanominen oli äärimmäisen vaikeaa ja kallista. Yritykset olivat liian kauan keskittyneet etupäässä kotimarkkinoille, ja kansainvälinen kilpailukyky oli olematon.

Tänään Espanjan vienti vetää ennennäkemättömällä tavalla. Maailman kauppajärjestön tilastojen mukaan Espanjan vienti kasvoi vuoden 2013 ensimmäisten kolmen neljänneksen aikana maailman kolmanneksi nopeimmin, heti Ison-Britannian ja Kiinan jälkeen. Kasvu lähti liikkeelle jo viitisen vuotta sitten, mutta vasta viime vuosina buumin vaikutukset ovat alkaneet näkyä toden teolla.

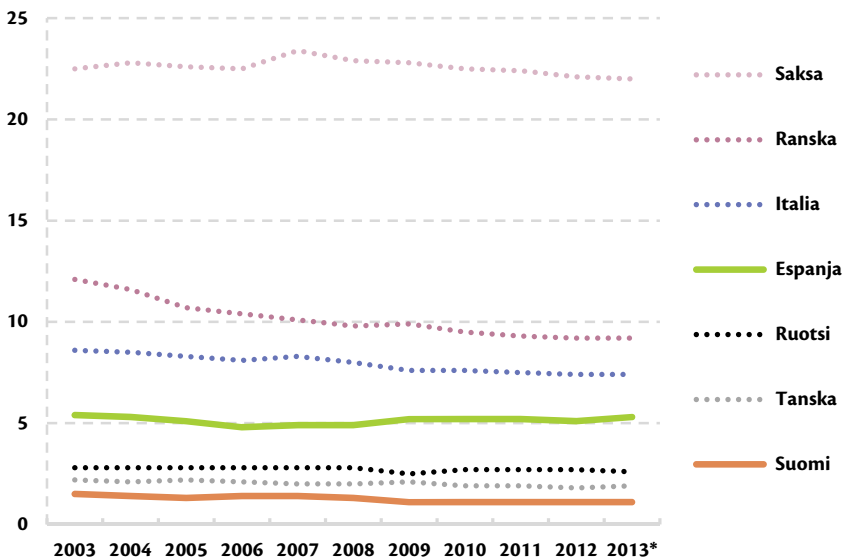
Espanja kasvattaa markkinaosuuksiaan monien muiden suurten EU-maiden kustannuksella. Kyse ei ole tilastoharhasta, vaan aidosta viennin kasvusta. Espanja on kyennyt muita paremmin säilyttämään osansa myös EU:n sisäisessä viennissä. (Kuviot 3 ja 4.)

Viennin nousun todellinen taustatekijä on ollut palkkojen lasku, joka on sinkauttanut Espanjan kustannuskilpailukykyyn uudelle tasolle. Sisäinen devalvaatio ei ole ollut mikään kertatemppu, vaan se on ollut Espanjassa käynnissä jo vuosia.

Viime neljän vuoden aikana todelliset yksikkötyökustannukset ovat laskeneet Espanjassa jopa 7,3 prosenttia.²³ Teollisen työn yksikkökustannukset ovat laskeneet Espanjassa vuoden 2008 jälkeen jopa 15 prosenttia.

Kuvio 3 Osuus EU:n ulkopuolisesta viennistä, prosenttia
* Laskettu kuukausitilastoista
(Lähde: Eurostat).

Kuvio 4 Osuus EU:n sisäisestä viennistä, prosenttia
* Laskettu kuukausitilastoista
(Lähde: Eurostat).

Palkkojen aleneminen on monen tekijän summa. Konservatiivinen pääministeri Mariano Rajoy aloitti laajat työmarkkinauudistukset vuonna 2012. Työmarkkinauudistukset vahvistavat paikallista sopimista. Työnantajille ja työntekijöille annettiin mahdollisuus sopia yleisestä työehtosopimuksesta poikkeavasti, jos työpaikat ovat uhattuna.

Myös irtisanomista on helpotettu. Korvauksia perusteettomaista potkuista on pienennetty, ja irtisanomisten ehtoja on löysennetty. Pienyrityksille on räätälöity uudentyypinen työsopimusmalli, jossa koeaikaa voidaan venyttää jopa vuoteen.

Uudistukset tehoavat vasta vuosien kuluessa, mutta osittain joustot vaikuttavat jo

Rajoyn uudistukset tehoavat vasta vuosien kuluessa, mutta osittain joustot vaikuttavat jo nyt. OECD arvioi, että uudistukset ovat luoneet vuoden 2013 alusta alkaen jopa 25 000 uutta vakinaista työsuhdetta joka kuukausi, etupäässä pieniin ja keskiuuriin yrityksiin. Myös irtisanomisten määrän arvioidaan vähentyneen, kun yritykset – työsuhteen sisäisten joustojen ansiosista – voivat vähentää esimerkiksi viikkotyötunteja irtisanomisten sijaan.

Palkat alkoivat laskea Espanjassa kuitenkin jo ennen näitä työmarkkinauudistuksia. Tilastointipuutteiden takia edes tutkijat eivät osaa varmasti osoittaa yhtä syytä.

Määräaikaisten työntekijöiden lisääntynyt käyttö on saattanut alentaa tilastollisesti tuntipalkkoja.²⁴ On myös mahdollista, että palkat ovat pysyneet ennallaan mutta tehtyjen työtuntien määrät ovat kriisin paineessa nousseet.²⁵

Joka tapauksessa Espanjan kustannuskilpailukyky on parantunut selvästi verrattuna sen pahimpiin kilpailijoihin kuten Ranskaan ja Italiaan. Se on viennin menestyksen perusehto.

Luovan tuhon voima

Espanjassa kriisi on päästänyt luovan tuhon jylläämään toden teolla. Ne yritykset, jotka kriisin kovien iskujenkin alla kykenivät lähtemään kansainvälisille markkinoille ja menestymään, olivat jo valmiiksi hyvin vahvoja. Heikot menivät konkurssiin tai heikentyivät merkittävästi. Viennissä onnistuneille yrityksille vapautuu siten vielä tilaa kotimarkkinoiltakin, kunhan kotimainen kysyntä vahvistuu. Mikä ei tapa, vahvistaa.²⁶

Kun Espanjan sisäinen ostovoima romahti, yrityksen alkoivat etsiä markkinoita ja kasvua maan rajojen ulkopuolelta. Tämä toimi vahvimpana alkusysäyksenä viennin dynaamisuudelle.²⁷

Espanjan viennin kohdemaat ovat muuttuneet. EU:n osuus Espanjan viennistä on laskenut 70 prosentista 60 prosenttiin vuodesta 2007. Aasian osuus Espanjan kokonaisviennistä on kasvanut yli kaksi prosenttiyksikköä viidessä vuodessa, yhdeksään prosenttiin. Afrikan vienti taas nousi samana ajanjaksona niin ikään yli kaksi prosenttiyksikköä, noin seitsemään prosenttiin.²⁸

Vanha stereotypia Espanjasta lähinnä hedelmien tuottajana on saanut väistyä

Samalla vanha stereotypia Espanjasta lähinnä turistikohdeena ja hedelmien ja vihannesten tuottajana on saanut väistyä. Yli kolmannes Espanjan viennistä on nykyään teollisuuden välituotteita eli tuotteita, jotka ovat osa kansainvälistä teollisuuden tuotantoketjua. Espanjalaisesta suoltavat osia autoihin, juniin ja lentokoneisiin, mutta myös kokonaisia junia, autoja ja laivoja. Insinöörit tehtailevat lennonjohto- ja avaruusnavigointijärjestelmiä. Samalla kun esimerkiksi autoteollisuus karsii tuotantoaan muualla Euroopassa, kuten Ranskassa ja Belgiassa, Espanja houkuttelee tehtaita ja alihankintasopimuksia entistä enemmän.

Esimerkiksi Renault ilmoitti loppuvuodesta 2012 halunsa alkaa valmistaa uusia malleja Espanjan Valladolidissa ja Palenciassa. Kovien neuvottelujen jälkeen ammattiliitot hyväksyivät joustavuuspaketin. Paketissa sovittiin tapauskohtaisesti muun muassa korvauksista lomapäivinä tehdystä työstä, tuotantorytmistä ja uusien työntekijöiden pidemmistä koeajoista.

Asiantuntijoiden mukaan Espanjassa saattaa olla käynnissä suurempikin talouden muutos. Espanjasta voi olla tulossa vientivetoinen talous Saksan malliin.²⁹

Espanjan viennin arvon suhde bruttokansantuotteeseen oli 35 prosenttia viime vuonna, kun kriisiä edeltäneenä vuonna 2007 se oli 27 prosenttia. Saksalla tuo suhde on yli 50 prosenttia, joten kurottavaa yhä on. Espanjan ennustetaan saavuttavan viennissä EU:n kovimmat kasvuluvut myös vuonna 2014.³⁰

Ilmassa on merkkejä talouspoliittisen ajattelutavan perustavanlaatuisesta muutoksesta. Espanjan talousministeri Luis de Guindos kumosi viime syksynä Euroopassa vallinneen käsityksen, jonka mukaan kriisimaat kärsisivät Saksan liian suuresta kauppataaseen ylijäämästä.

Guindosin mukaan asia on päinvastoin. Saksan vientibuumi hyödyttää espanjalaisia alihankkijoita. Espanjan kaikesta viennistä Saksaan yli puolet on teollisuuden välituotteita kuten auton osia tai kemikaaleja.³¹

Samalla Espanja on alkanut myös houkutella ulkomaisia investointeja. Niin sijoittajaguru George Soros kuin Microsoftin suuromistaja Bill Gateskin ovat hiljan ostaneet satojen miljoonien eurojen osuuksia espanjalaisista rakennusyhtiöistä. Konsulttiyhtiö Ernst & Youngin laskujen mukaan vuonna 2013 Espanja keräsi neljänneksi eniten suoria ulkomaisia investointeja Euroopassa, yhteensä 221 kappaletta.

Suurtyöttömyys ja työvoimapula hoitamatta

Viennin ja uudistusten yhdistelmä alkaa varovaisesti vakuuttaa jo kansainväliset luottoluokituslaitoksetkin. Sekä Standard & Poor's että Moody's ovat jo viime vuoden lopusta alkaen hiljalleen nostaneet Espanjan luokitusta.

Lisäksi vuoden 2014 ensimmäisellä neljänneksellä Espanjan bruttokansantuote kasvoi vahvimmin sitten vuoden 2008. Kasvu oli vielä hentoa 0,4 prosentin luokkaa, mutta ekonomistit odottavat vuodelle 2017 jo 3,0 prosentin kasvua.³²

”Sisäinen devalvaatio näyttää toimivan”, arvioi Barclays-pankki marraskuussa analyysissään.³³

Espanjan työttömyys on toki yhä hirvittävän korkea, ja valtio kamppailee budjettialijäämien kanssa. Noin joka neljäs työkäinen on vailla työtä, ja sosiaaliset ongelmat ovat paikoin kärjistyneet.

Sokkihoidon jälkeen pitää saada kansa uskomaan tulevaisuuteen

Sokkihoidon jälkeen poliittisen johdon pitääkin ratkaista se vaikein kysymys: kuinka saada mahdollisimman suuri osa kansasta uskomaan omaan ja maan tulevaisuuteen ja sitä kautta talous – ja kaikkien hyvinvointi – nousuun.³⁴

Espanjassa väestön alhainen koulutustaso on suuri ongelma. Espanjan noin kuudesta miljoonasta työttömästä yli puolet ei ole käynyt loppuun asti edes peruskoulua. Jotta kasvu olisi kestävä ja ulkomaisia investointivirtoja kyettäisiin houkuttelemaan tehokkaasti, Espanja tarvitsisi koulutettua työvoimaa.³⁵

Espanjassa hallitus teki rakenneuudistukset vasta kriisin jälkeen, eikä poliitikoille voi antaa kehuja hereillä olemisesta. Talouden uudistajan palkinto pitäisikin ehkä jakaa espanjalaisille yrittäjille. He ovat ponnistuksillaan kyenneet tarjoamaan koko maalle niin lupaavan pelastusrenkaan, ettei siihen kannata olla tarttumatta.

Espanjan esimerkki opettaa, että jos kriisimaa pystyy kääntämään viennin pysyvästi nousuun, kaikki edellytykset toipumiseen ja menestykseen ovat olemassa. Parempi tietenkin olisi, jos uudistukset tehtäisiin ennen kriisiin ajautumista niin, ettei kilpailukykyä tarvitsisi hakea kivulialla sisäisellä devalvaatiolla.

4 Eläkepommien purkamisen tavat

Jo rautakansleri Otto von Bismarck paalutti aikoinaan eurooppalaiseen hyvinvointivaltioajatteluun periaatteen, että rankan työuran jälkeen ihmisille pitää taata kunniallinen ja säännöllinen toimeentulo. Tänään – liki 150 vuoden evoluution jälkeen – jokaisesta Euroopan maasta löytyy lakisääteinen tai työmarkkinaosapuolten sopimukseen perustuva ansiosidonnainen eläkejärjestelmä.

Tähän yhtäläisyydet sitten oikeastaan loppuvatkin. Eri maiden eläkejärjestelmät ovat muovautuneet kansallisten lähtökohtien pohjalta hyvinkin erilaisiksi. Lisäksi maiden välillä on suuret erot kyvyssä uudistaa eläkejärjestelmiä.

Jotkut maat ovat varautuneet eläkejärjestelmässään esimerkiksi väestön ikääntymiseen hyvissä ajoin ja huolellisesti, toiset löperömmiin. Lapsiluvun pieneneminen, eliniän nousu ja kenties pysyvästi aiempaa heikompi talouskasvu ovat asioita, jotka eläkejärjestelmän pitäisi kestää.

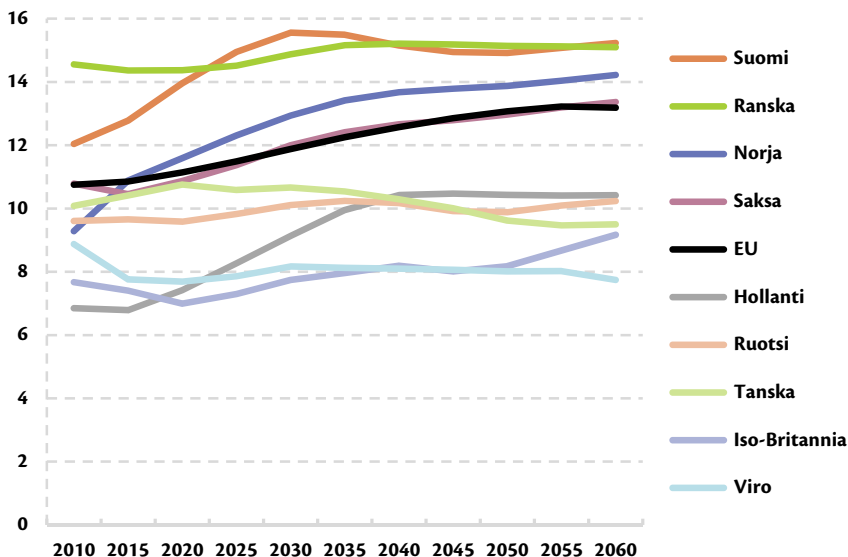
Eläkkeensaajan kannalta paras järjestelmä on tietysti kaikkein anteliaim. Mutta järjestelmän kestävyys ja sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus ovat helposti koetuksella, kun maksajien määrä vähenee ja eläkeläiset elävät yhä kauemmin.

Valtaosa lakisääteisistä eläkejärjestelmistä on *etuusperusteisia*, kuten Suomessa. Etuusperusteisessa järjestelmässä eläketurva muodostuu yleensä peruseläkkeestä ja ansiosidonnaisesta osasta. Ansioeläkkeen taso määritellään etukäteen, jolloin syntyy niin sanottu eläkelupaus. Rahaa eläkkeiden maksuun kerätään jatkuvasti, useimmiten eläkemaksuina palkkasummasta.

Suomen järjestelmä on rahoituksellisesti hybridi, sillä eläkkeet määrittyvät etuusperusteisesti, ja ne rahoitetaan osittain rahastoimalla eli hakemalla tuottoja kerätyille työeläkemaksuille. Valtaosa muista eurooppalaisista etuusperusteisista järjestelmistä on jakojärjestelmiä, joissa työikäiset rahoittavat suurempaan eläkeikäisten eläkkeet.

Jakojärjestelmärahoitteista etuusperusteista järjestelmää uhkaa helposti eläkepommi, kun eläkeläisten määrä nousee suhteessa muuhun väestöön ja maksettavien eläkkeiden kokonaismäärä kasvaa. Eläkkeellä jo oleville maksetaan eläkkeet lupauksen mukaan, mutta eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyttä vahvistetaan korottamalla vielä työelämässä olevien eläkemaksuja. Luultavasti nyt työelämässä olevat sukupolvet maksavat eläkemaksuja suhteessa enemmän kuin jo eläkkeelle jääneet sukupolvet.

Etuusperusteisia eläkejärjestelmiä onkin viime aikoina kehitetty muokkaamalla niitä maksuperusteiseen suuntaan. *Maksuperusteisessa* järjestelmässä ei anneta lupauksia eläkkeen tasosta. Eläkkeen suuruus mää-

Kuvio 5 Julkiset eläkemenot 2010–2060 suhteessa bruttokansantuotteeseen, prosenttia (Lähde: OECD, 2013c).

räytyy ensi sijassa maksettujen maksujen ja niille kertyneiden korkotuottojen perusteella.³⁶

Tuore eläkejärjestelmänsä uudistaja on Tanska, joka on paraikaa siirtymässä järjestelmään, jossa eläkeikä sidotaan elinajanodotteeseen.

Ruotsi taas on eläkeuudistusten pioneeri. Naapurimaamme otti jo 1990-luvulla käyttöönsä maksuperusteisen järjestelmän.

Kumpikin maa loistaa OECD:n arvioissa, jossa suhteutetaan julkisten eläkemenojen tulevaa kehitystä kansantuotteeseen. Suomi taas lunastaa yhdessä Ranskan kanssa eläkemenojen kasvun kyseenalaisen kärkisijan. Suomi tosin on varautunut menojen kasvuun eläkemaksujen osittaisella rahastoinnilla, mikä takia eläkemaksu nousee tulevaisuudessa eläkemenoja vähemmän.³⁷ (Kuvio 5.)

Kärjistetysti voidaan sanoa, että siinä missä Ruotsissa *eläkkeiden taso* joustaa talouden yleisen kehityksen mukana, Tanskassa *eläkeikä* joustaa mekaanisesti, kun elinajanodote nousee.

Aika ajoin Suomessakin on päätetty toimista, jotka alentavat eläkkeiden tasoa ja nostavat keskimääräistä eläkeikää. Meillä on käytössä niin sanottu elinaikakerroin, joka pienentää kuukausittain maksettavaa eläkettä elinajan noustessa.

Suomalaisessa järjestelmässä liikkuvana osana ovat ennen kaikkea *eläkemaksujen* joustot – ylöspäin. Meidän mallimme ongelmana on epävarmuus tulevasta eläkejärjestelmästä ja kaikista noista kolmesta mahdollisesta sopeutuselementistä.

Suomessa liikkuvana osana ovat lähinnä eläkemaksujen joustot – ylöspäin

4.1 Tanska pitää menot hallinnassa eläkeiän joustolla

Tanska nousee ykköseksi Mercer-konsulttiyhtiön 20 eläkejärjestelmän vertailussa (kuvio 6). Mercerin mittauksessa on kolme osa-aluetta: järjestelmän taloudellinen kestävyys, eläketurvan taso ja riittävyys sekä hallinnon ja sääntelyn taso ja luotettavuus. Näin se mittaa eläkejärjestelmää myös kansalaisen näkökulmasta.

Tanska pääsee paalulle myös kestävyuden osa-alueella (kuvio 7). Tämä selittyy osaltaan uudistuksella, jolla eläkeikä Tanskassa sidottiin elinajanodotteen kehitykseen. Sitä mukaa kun elinajanodote kasvaa, eläkeikä nousee.

Suomessa yritetään vain kannustaa ihmisiä myöhentämään eläkkeelle siirtymistä

Tanskan mallissa on oikeastaan kaksi kestävyyttä lisäävää erityispiirrettä. Ensinnäkin lakisääteinen ansiosidonnainen järjestelmä on maksuperusteinen. Toiseksi kansaneläke on elinaiksidonnainen, niin että yksi vuosi lisää elinajanodotetta myöhentää eläkeikää yhdellä vuodella.

Tällä kytkennällä eläkemenot alenevat suhteessa bruttokansantuoteseen pitkällä aikavälillä. Tämä toinen kestävyystekijä puuttuu Suo-

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Tanska	80,2
2.	Hollanti	78,3
3.	Australia	77,8
4.	Sveitsi	73,9
5.	Ruotsi	72,6
6.	Kanada	67,9
9.	Iso-Britannia	65,4
10.	Saksa	58,5

Kuvio 6 Parhaat eläkejärjestelmät (Suomi ei ole mukana vertailussa)
(Lähde: Mercer, 2013).

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Tanska	86,1
2.	Ruotsi	74,5
3.	Hollanti	74,1
4.	Australia	73,0
5.	Sveitsi	69,0
6.	Singapore	67,5
11.	Iso-Britannia	48,0
16.	Saksa	36,8

Kuvio 7 Kestävimmät eläkejärjestelmät (Suomi ei ole mukana vertailussa)
(Lähde: Mercer, 2013).

men järjestelmästä. Meillä yritetään vain kannustaa ihmisiä vapaaehtoisesti myöhentämään eläkkeelle siirtymistä.

Tanskan eläkemalliin kuuluu asumisperustainen kansaneläkejärjestelmä, kuten Suomessa ja Ruotsissa. Kansaneläkkeet rahoitetaan verovaroin, niiden taso on korkea ja merkitys kokonaiseläketurvassa suurempi kuin esimerkiksi meillä.³⁸

Toinen Tanskan eläkkeiden lakisääteinen osatekijä on ansiosidonnainen työeläke, jonka rahoittavat työnantaja ja työntekijä yhdessä.³⁹ Tästä niin kutsutusta ATP-järjestelmästä maksettavien eläkkeiden osuus kokonaiseläketurvasta on kuitenkin pieni.

Suurimmalle osalle kansaa pääasiallinen eläketurva tulee työmakkinaeläkkeistä (arbejdsmarkedspension), jotka ovat rahastoivia ja maksuperusteisia. Maksuperusteisuus tarkoittaa, että eläkemaksut ohjautuvat omalle tilille omaa eläkettä varten. Maksut sijoitetaan rahastoihin, joiden tuottoon aikanaan saatavat etuudet perustuvat.

Eri arvioiden mukaan 80–90 prosenttia tanskalaisista palkansaajista kuuluu näihin työmakkinoilla sovittuihin lisäeläkejärjestelmiin. Niitä ovat yrityskohtaiset eläkekassat, toimialakohtaiset eläkekassat ja vakuutusyhtiöiden työmakkinaeläkkeet.

Näennäisestä monimutkaisuudesta huolimatta Tanskan malli toimii. Kansaneläke luo järjestelmään perusturvan. Maksuperustaiset, hajaautusti hoidetut työmakkinaeläkkeet puolestaan takaavat eläketurvan riittävyyden ilman, että ne kasaisivat järjestelmään keskitettyä kestävyysriskiä.

Sinettinä kestävyydelle toimii kuitenkin fiksu ratkaisu eläkeikään. Tanskassa on ratkaistu elinajan pitenemisen tuoma ongelma sillä, että eläkeikä on kiinnitetty pysyvästi elinajanodotteeseen.

Eläkeuudistus tehtiin vuonna 2011, ja uuteen järjestelmään siirrytään asteittain. Vuosina 2019–2022 eläkeikä nostetaan 67 vuoteen.

Vuoden 2030 jälkeen tanskalainen pääsee eläkkeelle saavutettuaan iän, jonka jälkeen on odotettavissa keskimäärin 14 ½ vuotta elinaikaa. Jokaiselle on siis luvassa eläkepäiviä 14 ½ vuotta.

Kytkeä elinajanodotteeseen takaa järjestelmän kestävyys. Eläkemenukset ovat hallinnassa, kun eläkemaksujen nousu sijaan eläkeikä nousee. Ratkaisu on manna kansantalouden pitkän aikavälin kestävyydelle.

4.2 Ruotsi turvaa kestävyyttä eläkkeiden tason joustolla

Ruotsin 1990-luvun eläkeuudistusta on pidetty pohjoismaisittain kunnianhimoisimpana ja rohkeimpana kertakaikkisena muutoksena verrattuna aikaisempaan.⁴⁰ Maailmanpankki on esitellyt useasti Ruotsia esimerkkinä muille maille.⁴¹

Uudistuksen arkkitehdit julistivat aikanaan, että uusi järjestelmä ”kestää seuraavaan jääkauteen saakka.”⁴² Kestävyys Ruotsin malliin tuo se, että ansioeläkkeet sopeutuvat kulloiseenkin taloudelliseen tilan-

teeseen ja väestön rakenteeseen sopivaksi. Suomen kestävyysvajeesta osa selittyy eläkemaksujen nousupaineella, Ruotsissa ei.⁴³

Uudistus loi Ruotsiin rahastoeläkkeen ja muutti ansiosidonnaista eläkettä. Eläkepaletin kolmas osa kansaneläke pysyi ennallaan.

Rahastoeläke (premiepension) on eräänlainen henkilökohtainen eläkesäästötili, jonne kirjataan eläkemaksujen verran syntyntyä maksutuloa. Halutessaan eläkettään kartuttava voi vaikuttaa siihen, miten hänen eläkevaransa sijoitetaan. Rahastoeläke määräytyy lopulta maksuista ja rahaston tuotoista, ja siihen vaikuttavat nostoikä sekä elinajanodote.

Ansioeläke (inkomstpension) määräytyy normaaliaikoina maksujen ja tuloindeksin perusteella, ja siihenkin vaikuttavat nostoikä ja elinajanodote. Jos eläkejärjestelmä ei ole taloudellisesti tasapainossa, kuten esimerkiksi talouskriisissä, indeksikorotuksia jarrutetaan käyttämällä erillistä tasapainoindexiä.

Normaaleina aikoina eläkkeet nousevat ja poikkeuksellisen huonoina laskevat

Ruotsin järjestelmässä ansioeläkkeelle on siis automaattinen korjain, joka nostaa tai laskee eläkkeen tasoa riippuen koko eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyydestä ja eliniänodotteesta. Normaaleina aikoina eläkkeet nousevat ja poikkeuksellisen huonoina aikoina laskevat.

Finanssikriisin jälkeen naapurimaan eläkkeet ovat laskeneet, ja tänäkin vuonna ansioeläkkeiden on ilmoitettu pienenevän 2,7 prosenttia.⁴⁴

Suomessa lakisääteiset eläkkeet eivät voi laskea.⁴⁵ Sen sijaan suomalaisen eläkejärjestelmän rahoitusta on säädelty etupäässä nostamalla eläkemaksuja.

Eläkkeiden pieneneminen ei ole mukavaa eläkeläisille, mutta se on tärkeää järjestelmän rahoituksen vakaudelle ja kestävyydelle. Se myös luo verotuksellista ennustettavuutta. Hallitukset eivät voi esimerkiksi suuria eläköityviä ikäluokkia koskellakseen nostaa työntekijöiden ja yritysten eläkemaksuja.

Poliitikot kantoivat vastuun, työmarkkinaosapuolet sivussa

Ruotsin eläkeuudistus alkoi jo 1980-luvun lopulla. Valtiopäivien asettama suuri eläketyöryhmä yritti löytää kaikkien osapuolten hyväksymää ratkaisua eläkeuudistukseksi, mutta heikolla menestyksellä.

Vasta 1990-luvun alun syvän talouskriisin aikana herättiin varoituksille eläkejärjestelmän kestävämmästä. Aiempi järjestelmä oli luotu 1950-luvulla olosuhteissa, joissa talouskasvu oli keskimäärin neljän prosentin luokkaa, työvoimaa riitti yllin kyllin ja ihmisten elämänkaari selvästi lyhyempi.

Kaikkien valtiopäiväpuolueiden edustajat koottiin uuteen, paljon edeltäjänsä pienempään työryhmään, johon kutsuttiin myös alan huippuasiantuntijoita. Tutkimus- ja faktapohjalta, asiantuntijoiden avustamana ryhmä pääsi yleisistä linjoista yhteisymmärrykseen.

Peruslinjaus oli, että eläkejärjestelmästä pitää tehdä pysyvästi kestävä. Järjestelmä piti rakentaa niin, että se sopisi kulloiseenkin taloussuhdanteeseen sekä muuttuvan väestörakenteen vaatimuksiin.

Viisi parlamentin seitsemästä puolueesta asettui tukemaan uudistusta. Näiden puolueiden yhteenlaskettu kannatus edusti noin 80 prosenttia väestöstä. Pian tämän jälkeen, syksyllä 1992, ehdotukset tuotiin julkiseen keskusteluun. Ensimmäinen lakiteksti hyväksyttiin kaksi vuotta myöhemmin.

1990-luvun talouskriisi antoi eläketyöryhmälle myös laajan yleisön tuen, jota tarvittiin työn käynnistämiseksi.⁴⁶ Sitä vastoin työmarkkinaosapuolet olivat hahmottelusta aika lailla sivussa.⁴⁷

Suomessa hallituksen passiivisuus eläkereformissa on herättänyt ihmetystä

Poliittinen johtaminen on Ruotsissa toteutetun kaltaisessa uudistuksessa tärkeää. Ensin lisättiin kansallista tietoisuutta vanhan järjestelmän ongelmista⁴⁸ ja tuotiin uudistuksen rakenne ja sitä perustelevat argumentit julkisuuteen oikea-aikaisesti ja läpinäkyvästi.

Lisäksi poliitikot ottivat vastuun muutoksen läpiviemisestä. Eläkeuudistus on pohjimmiltaan politiikkaa, ei teknistä säätämistä. Siksi jonkun pitää kantaa uudistuksesta poliittinen vastuu. Muutoksen perusteleminen on vaikeaa, jos poliitikot, työmarkkinaosapuolet ja eläkeyhtiöt junailevat reformeja keskenään kabineteissa ja esittelevät valmiin päätöksensä annettuna.

Lisäksi poliitikot ottivat vastuun muutoksen läpiviemisestä. Eläkeuudistus on pohjimmiltaan politiikkaa, ei teknistä säätämistä. Siksi jonkun pitää kantaa uudistuksesta poliittinen vastuu. Muutoksen perusteleminen on vaikeaa, jos poliitikot, työmarkkinaosapuolet ja eläkeyhtiöt junailevat reformeja keskenään kabineteissa ja esittelevät valmiin päätöksensä annettuna.

Suomessa hallituksen passiivisuus eläkereformissa on herättänyt ihmetystä. On vaadittu, että poliittisen johdon pitäisi olla muokkaamassa eläkeuudistusta aktiivisemmin ammattiliittojen ja eläkeyhtiöiden rinnalla.⁴⁹

Ruotsin eläkejärjestelmän toimintavarmuus on osaltaan vaikuttanut myös siihen, että ruotsalaiset suhtautuvat huolettomasti väestön ikääntymistrendiin. Ruotsalaisista alle 20 prosenttia pitää väestön ikääntymistä huolestuttavana, kun Suomessa luku on 45 prosenttia.⁵⁰

5 Toimiva ja tehokas terveydenhuolto

Miltei kaikissa teollistuneissa maissa on viime vuosina viety läpi mittavia terveydenhuoltoa koskevia uudistuksia. Eikä ihme, sillä terveydenhuolto on yksittäisistä hyvinvointipalveluista kenties tärkein.

Samalla se on niistä kaikkein kallein. Kehittyneissä maissa terveydenhuollon menojen osuus bruttokansantuotteesta on 10 prosentin tienoilla, Suomessa hieman yli yhdeksän prosenttia. Aivan omaa luokkaansa on tosin Yhdysvallat, jossa terveydenhuollon BKT-osuus on jo miltei viidennes.

Lähes kaikissa maissa terveydenhuoltomeneihin kohdistuu kovia kasvupaineita. Ikääntyvä väestö tarvitsee enemmän palveluita, uudet hoidot ja lääkkeet ovat usein kalliita ja kansalaisten vaatimustasokin on elintason kohotessa noussut. Pitkittyvä talouskriisi asettaa lisäksi järjestelmien rahoituksen kyseenalaiseksi.

Ihmiset haluavat aiempaa enemmän tietoa hoitojen laadusta. Potilaan vapaus valita itse hoitopaikkansa on Euroopassa jo pääsääntö, ei eksoottinen poikkeus. Kukapa ei toivoisi, että sairauksia voisi ennaltaehkäistä paremmin, hoitoon pääsy olisi nopeampaa ja kuntoutus tehokkaampaa?

Suomen terveydenhuoltojärjestelmässä potilaalla ei varsinaisesti ole vapautta valita hoitopaikkaansa. Kesällä ilmassa oli suuria toiveita valinnanvapauden laajenemisesta, kun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus nytkähti eteenpäin, mutta suurta muutosta nykytilanteeseen ei näytä tulevan⁵¹.

Pohjimmiltaan terveydenhuoltojärjestelmä ei tuota ainoastaan terveyttä, vaan se on sosiaalisesti reilu ja oikeudenmukainen sekä taloudellisesti tehokas. Missä maassa näihin haasteisiin on osattu vastata kaikkein parhaiten?

Laaja Euro Health Consumer Index -vertailu panee Euroopan maiden terveydenhuoltojärjestelmät paremmuusjärjestykseen. EHCI-vertailu tehtiin vuonna 2013 seitsemättä kertaa (kuvio 8).

Vertailu summaa terveydenhuoltojärjestelmien tehokkuutta kymmenillä indikaattoreilla. Dataa indeksiin kerätään terveydenhuolto- ja potilasorganisaatioiden kyselytutkimuksilla sekä erilaisista tilastoista, tietokannoista ja lääkeyrityksiltä.

Indikaattorissa on tietoja potilaiden oikeusturvasta, potilaiden osallistumisesta terveydenhuoltojärjestelmän päätöksentekoon, pääsystä omiin potilastietoihin sekä siitä, kuinka helppoa on hakea hoitoa toisesta EU-maasta ja saada näistä kuluista korvauksia. Maat pisteytetään huomioiden myös jonotusajat, syöpä- ja lapsikuolleisuus, sairaalainfektiot, elinsiirrot, pitkäaikaishoidon järjestäminen ja keisarinleikkausten määrä.

Suomea pidetään kärkimaana, kun suhteutetaan terveydenhuollon kokonaiskustannukset tuloksiin. Mutta Suomen järjestelmää luonnehditaan myös vanhanaikaiseksi, koska viranomaiset eivät ole tarpeeksi kiinnittäneet huomiota käyttäjäystävällisyyteen.

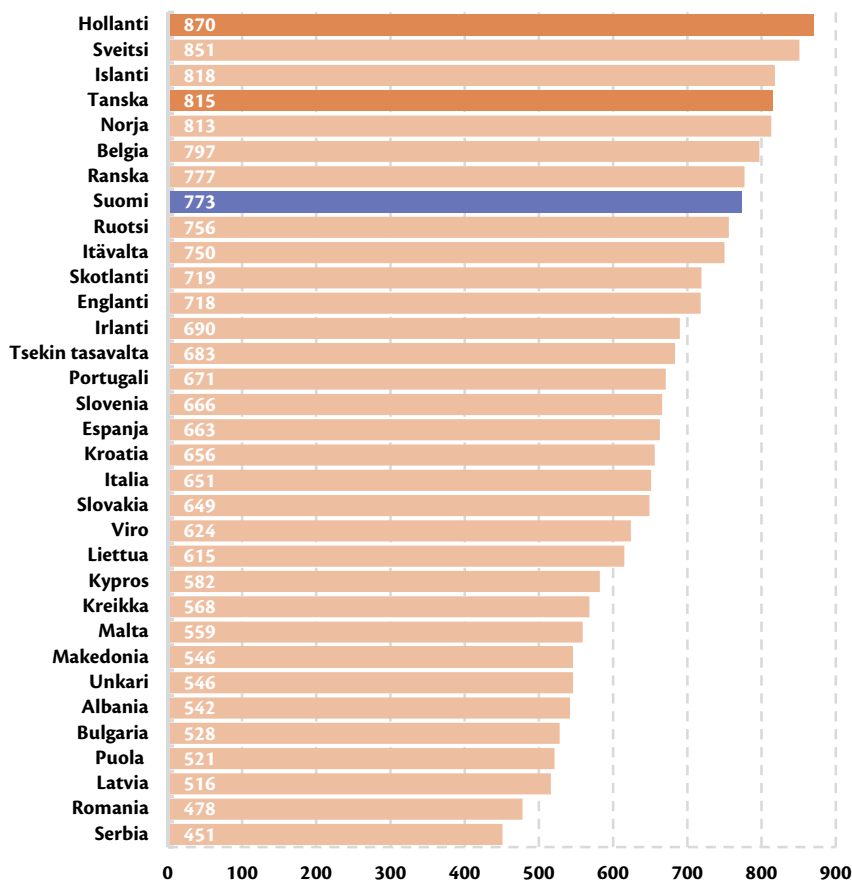
EHCI:n vertailu paljastaa, että Suomessa pitää jonottaa pitkään päästäkseen hoitoon ja pääsy moniin hoitoihin, kuten kaihileikkauksiin ja hammashoittoon, on rajoitettua. Suomi on EHCI:n kokonaisvertailussa

kymmenentenä, kun taas Hollanti sai viime vuonna vertailussa huippuarviot. Yksikään maa ei Hollannin lisäksi ole aiemmin ylittänyt 870 pisteeseen EHCI-tutkimuksessa.

Suomessa pitää jonottaa pitkään päästäkseen hoitoon

Hollanti on myös ainoa maa, joka on vuodesta toiseen pysynyt vertailun kolmen kärjessä. Kärkijoukossa ovat myös Sveitsi, Islanti, Tanska ja Norja, peränpitäjiä taas Bulgaria, Puola, Latvia, Romania ja Serbia.

Hollanti on vertailussa ykkösenä kahdessa luokassa, kun vertailuluokkia on kaikkiaan kuusi. Hollanti saa huippupisteet luokassa, jossa mita-

Kuvio 8 Euroopan parhaat terveydenhuoltojärjestelmät (Lähde: Euro Health Consumer Index, 2013).

taan potilaan oikeuksien toteutumista ja potilaiden pääsyä hoitoon koskevaan tietoon. Suomi on vasta sijalla 11.

Hollanti on ykkönen myös hoitojen saavuttavuudessa ja laajuudessa. Hollanti saa ainoana maana tässä luokassa täydet pisteet, Suomi sijoittuu yhdeksänneksi. Käytännössä Hollannissa tehdään esimerkiksi huomattavasti enemmän kaihileikkauksia ja munuaissiirtoja kuin Suomessa ja Hollannissa myös pääsee helpommin hammaslääkärin vastaanotolle.

Kärkimaista huomio kiinnittyy myös Tanskaan, joka on ottanut edelläkävijän roolin terveydenhuollon tietojärjestelmissä. Tanskassa potilaan oikeudet toteutuvat mainiosti, ja potilaiden pääsy hoitoa koskevaan tietoon on Hollannin kanssa huippua.

5.1 Hollannissa osataan julkisen ja yksityisen yhteispeli

Hollanti siirtyi vuonna 2006 yksityiseen vakuutukseen pohjaavaan terveydenhuoltojärjestelmään, jossa on samalla tiivis yhteistyö julkisen valan ja yksityisen sektorin välillä.

Yksityiset vakuutusyhtiöt kilpailevat asiakkaista ja sopimuksista terveydenhuoltopalveluja tuottavien lääkäreiden ja sairaaloiden kanssa. Julkinen valta määrittelee vakuutusyhtiöiden järjestämän perusterveydenhuollon rajat, ja järjestelmää säädellään tarkasti.

Hollannin terveydenhuoltouudistuksen pontimina oli erkaantuminen monikanavaisesta rahoituksesta. Vanhassa järjestelmässä kaksi kolmasosaa väestöstä sai verovaroin kustannetun julkisen terveydenhuollon, mutta varakkaampi kolmannes joutui maksamaan yksityiset terveystakuutuksensa itse.

Suomessakin terveydenhuollon monikanavaisuuden on nähty aiheuttavan tehottomuutta, koska eri rahoittajat (valtio, kunnat, Kansaneläkelaitos, kotitaloudet, työnantajat, avustuskassat) eivät yksikään ota laadusta ja tuloksista kokonaisvastuuta.⁵²

Hollannin uudistukset lähtivät siis tilanteesta, jolla on monia yhtäläisyyksiä Suomen nykyjärjestelmän ongelmien kanssa. Pääongelmia Hollannissa olivat pitkät jonotusajat hoitoon ja se, ettei kansalaisilla ollut tietoa hoidon tuottajien laadusta. Lisäksi julkisen terveydenhuollon piirissä olleilla ei ollut käytännössä mahdollisuuksia valita eri lääkäreiden tai sairaaloiden välillä.

Vanhassa järjestelmässä lääkärit, sairaalat ja laboratoriot olivat vahvasti riippuvaisia julkisesta vallasta sekä viranomaisten ja poliitikkojen tavasta käyttää budjettivaltaa. Usein viranomaisten yritykset hillitö kuluja johtivat odotusaikojen pitenemiseen.

Esimerkiksi vuonna 2001 jopa neljännesmiljoona hollantilaista jonotti pääsyä leikkaukseen. Jonoista yhteiskunnalle aiheutuvien tulonmenetysten, tuottavuuden laskun ja työkyvyttömyyden hinnan arvioitiin olevan jopa 3,2 miljardia euroa vuodessa, mikä vastasi yli kuutta prosenttia suhteessa terveydenhuoltokuluihin.⁵³

Suomessakin terveydenhuollon monikanavaisuus aiheuttaa tehottomuutta

Uudistuksessa julkisen vallan tehtäväksi annettiin alan yksityisten toimijoiden välisen kilpailun järjestäminen, edistäminen ja valvominen.⁵⁴ Asiakkaiden valinnanvapautta ja hoidon hinta-laatu-suhdetta lisättiin. Pää tavoitteina on ollut laadukas, helposti saavutettava ja kuluttajalle edullinen hoito.

Yksityinen vakuutus tasa-arvoistaa

Hollannin uuden terveydenhuoltojärjestelmän ytimessä on rahoitusmekanismista liikkeelle lähtevä yhteistyö julkisen ja yksityisen sektorin välillä. Jokaisen Hollannissa kirjoilla olevan on hankittava yksityinen terveysvakuutus, joka kattaa tavanomaisten lyhytaikaisten hoitojen kustannukset.

Terveysvakuutuksen voi valita noin kolmenkymmenen vakuutusyhtiön tarjonnasta ja vakuutusyhtiötä voi vaihtaa kerran vuodessa. Järjestelmä perustuu kilpailulle, mutta markkinoita säädellään monin tavoin.

Vakuutusyhtiöt kilpailevat asiakkaista. Samalla vakuutusyhtiöt neuvottelevat alan palveluntarjoajien eli yleislääkärien, erikoislääkärien, lääkäriasemien ja sairaaloiden kanssa palvelusopimuksista. Sopimuksissa pyritään mahdollisimman hyvälaatuisiin palveluihin mahdollisimman alhaiseen hankintahintaan.

Hollannissa kaikilla on aidosti pääsy samantasoiisiin palveluihin

Hollannissa yhdeksän kymmenestä sairaalasta on yksityisiä mutta voittoa tavoittelemattomia. Eri alojen erikoislääkärit toimivat tavallisesti sairaaloissa yksityisyrittäjien tavoin.

Terveydenhuollon vakuutusperusteista käytetään siis tasa-arvoistamisen välineenä: Hollannissa kaikilla on aidosti pääsy samantasoiisiin palveluihin.

Kukaan ei voi jäädä ilman terveysvakuutusta, sillä kaikkein pienituloisimmat saavat vakuutusmaksuihin tukea julkisesta kassasta. Vakuutusyhtiö ei voi torjua uutta asiakasta, vaikka tällä olisikin jo ennestään heikko terveydentila tai tämä kuuluisi riskiryhmään.

Perusvakuutus on kaikille samanhintainen ja maksaa noin sata euroa kuukaudessa. Omavastuu terveydenhoidon kustannuksista on 350 euroa vuodessa, eli potilas maksaa tähän summaan asti vuoden alusta lukien kulunsa itse, ja vasta sen jälkeen vakuutus korvaa kaiken.

Vakuutusyhtiöt saavat tosin itse päättää, laskuttavatko asiakkaalta koko omavastuun vai vain osan siitä. Asiakkaiden houkuttelu matalalla omavastuulla onkin yksi vakuutusyhtiöiden tärkeimmistä kilpailukeinoista.

Vakuutusyhtiöt saavat korvauksia esimerkiksi pitkäaikaissairaiden kalliisiin hoitokuluihin yhteisestä tasausrahastosta. Alle 18-vuotiaiden lasten hoito on vanhemmille maksutonta, ja heidän terveydenhoitokulunsa palveluntarjoajille korvaa valtio.

Järjestelmässä asiakas valitsee itselleen vapaasti omalääkärin vakuutusyhtiönsä palveluntarjoajien verkostosta. Yleislääkäri toimii portinvartija-

na ja ohjaa tarvittaessa erikoislääkärille, sairaalatutkimuksiin tai muuhun hoitoon.

Terveydenhuoltojärjestelmän arkkitehtien tavoitteena oli, että oman lääkärin pitäisi löytyä kymmenen minuutin kävelymatkan etäisyydeltä kotoa. Ensijaisesti vakuutusyhtiöt ohjaavat asiakkaansa yhtiön sopimus-tuottajien vastaanotoille.⁵⁵

Apu todella onkin Hollannissa lähellä. Keskimääräinen ajoaika kotoa lähimmän yleislääkärin vastaanotolle tai apteekkiin on vain 80 sekun-tia. Sairaala taas löytyy keskimäärin noin kahdeksan minuutin ajomatkan päästä. Vain äärimmäisen harvojen pitää ajaa 15 minuuttia kauempaa päästäkseen hoitoon tai apteekkiin.⁵⁶

Julkisen rajat määritelty tarkkaan

Kaikkia mahdollisia terveyspalveluja pakollinen terveysvakuutus ei kata. Hollannin järjestelmässä on hyvin tarkkaan määritelty julkisen vastuun rajat.

Perusvakuutus kattaa lähinnä terveydenhuollon peruspalvelut: yleis-lääkäreiden palvelut, synnytys- ja kättilöpalvelut, lyhytaikaisen sairaala-hoidon, hammashoidon alle 18-vuotiaille, ambulanssi- ja potilaskulje-tuspalvelut, enintään kahdeksan akuuttia psykologiaikaa ja psykoterapian enintään vuoden ajalta.

Erikoislääkäreille pääsee yleislääkärin läheteellä. Tietyt fysio- ja pu-heterapeuttien palvelut, apu tupakoinnin lopettamisessa ja ruokavaliote-rapia tietyissä tapauksissa kuuluvat niin ikään vakuutuksen piiriin.

Perusvakuutuksen piiriin kuulumattomista hoidosta vastuu kuuluu kansalaisille itselleen. Suurin osa hollantilaisista hankkiikin lisävakuu-tuksen esimerkiksi kattavaan aikuisiän ham-mashoitoon tai vaikka hedelmällisyshoitoon.

Vakuutus pohjaisuus on Hollannin tervey-denhuollossa väline, jolla pyritään lisäämään kustannus- ja laatu-tietoisuutta terveydenhuol-

Vakuutus pohjaisuus on väline, jolla pyritään lisäämään kus-tannus- ja laatu-tietoisuutta

lon kaikissa portaissa hallinnosta potilaaseen. Vakuutusyhtiöille ei ole annettu terveydenhuollon rahoituksessa määräävää roolia, vaan terveys-vakuutus kattaa noin puolet Hollannin terveydenhuoltojärjestelmän rahoituksesta. Verovaroin rahoitettavasta valtion sairaskuluvakuutuksesta maksetaan esimerkiksi jatkuvaa sairaalahoitoa tarvitsevien pitkäaikaissai-raiden hoitojen kustannukset.

Vaikka järjestelmä perustuu yksityiseen vakuutukseen, julkinen sek-tori pitää terveydenhuollon langat käsissään. Kansallinen terveydenhuol-tolaitos Zorginstituut valvoo kilpailun toimivuutta, läpinäkyvyyttä ja laatua asiakkaan näkökulmasta.

Zorginstituut on julkinen viranomainen, mutta asemaltaan riippu-maton organisaatio. Se toimii tavallaan erotuomarina yksityisten toimi-joiden eli vakuutusyhtiöiden, palveluntarjoajien ja asiakkaiden välillä.

Hollannin kansanterveyslaitos taas koordinoi työryhmää, joka toimittaa muutaman vuoden välein laajan, peräti 125 mittaria sisältävän terveydenhuoltojärjestelmän analyysin. Sen avulla poraudutaan järjestelmällisesti järjestelmän tilaan ja selvitetään, kuinka laatu, hoitoon pääsy ja kustannukset ovat kehittyneet.⁵⁷

Kilpailua lisätään entisestään

Yli puolet hollantilaisista on sitä mieltä, että maan terveydenhuoltojärjestelmä toimii hyvin. Luku on hyvää luokkaa, sillä esimerkiksi ruotsalaisista, norjalaisista ja saksalaisista alle puolet on tyytyväisiä omiin järjestelmiinsä.⁵⁸

Hollannin kansanterveyslaitoksen raporttien mukaan jopa yhdeksän kymmenestä hollantilaisesta kokee saamansa hoidon ja yhteistyön terveydenhuoltoalan ammattilaisten kanssa hyväksi. Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota myös sairaala-, syöpä- ja lapsikuolleisuuden laskuun.⁵⁹

Hollannin järjestelmä ei kuitenkaan ole täydellinen. Vakuutuspuhjetta on kritisoitu siitä, etteivät vakuutusyhtiöiden ja palveluntuottajien väliset neuvottelut keskity tarpeeksi laadun parantamiseen, vaan painotus on hinnassa.

Hollannin vakuutusmarkkinat ovat myös vähitellen keskittyneet niin, että neljä suurta yhtiötä hallitsee noin 90 prosenttia markkinoista.⁶⁰ Lisäksi terveydenhuollon kokonaiskustannukset ovat Hollannissa noin 12 prosenttia bruttokansantuotteesta, mikä on OECD-maiden huipputasoa.⁶¹

Hollannissa kustannuksia nostaa se, että pitkäaikaissairaita, psykiatrista hoitoa tarvitsevia ja ikääntyneitä pidetään sairaaloissa paljon pidempään kuin muualla Euroopassa keskimäärin. Tutkijat laskevat, että sairaalahoidon kustannukset ovat kolminkertaiset verrattuna avohoitoon.⁶²

Kehittyneiden maiden järjestö OECD patistaa Hollantia vahvistamaan edelleen vakuutusyhtiöiden ja palveluntarjoajien välistä neuvotteluasetelmaa. Vakuutusyhtiöiden houkuttimet hintaväentöön sairaalapalveluja tarjoavien yritysten kanssa ovat heikot, koska vakuutusyhtiöt saavat joka tapauksessa korvauksensa verorahoitteisesta tasausrahastosta.⁶³

Hollannin hallitus linjasi jo vuonna 2010, että terveydenhuoltojärjestelmän uudistus on vasta ohittanut puolen välin virstanpylvään. Hallitus suunnittelee viilaavansa järjestelmää useilla kilpailua kiihdyttävillä toimilla vuoteen 2016 mennessä.⁶⁴

5.2 Tanska sujuvoittaa terveystalvuuja laajalla digitalisoinnilla

Tanska on maailman huippua terveydenhuollon internetpohjaisten tietojärjestelmien kehittämisessä. Tanskan sähköinen terveydenhuoltojärjestelmä sai alkunsa jo vuonna 1994, jolloin maahan perustettiin potilastietojärjestelmä MedCom.

Kansalaisille on myös tarjolla monipuoliset terveydenhuollon palvelut sundhed.dk-internetpalvelussa. Tämä portaali mahdollistaa monipuoli-

sesti tiedon etsimisen, tiedonvaihdon ja vuorovaikutuksen potilaiden ja hoitoammattilaisten välillä.

Tietojärjestelmien keskittämisen ja digitalisoinnin tavoitteena on nopeuttaa tiedonkulkua. Diagnoosien ja potilaskertomusten pitäisi kulkea sujuvasti hoitoketjussa eteenpäin. Toimimattomat tietojärjestelmät voivat aiheuttaa jatkuvaa lisätyötä ja kustannuksia terveydenhuoltojärjestelmässä ja pahimmassa tapauksessa jopa vaarantaa potilaiden terveyden tai haitata asianmukaisen hoidon järjestämistä.

Tanskassa ensimmäisenä toimintavuotena MedCom-järjestelmässä siirtyi pari tuhatta dokumenttia. Vuonna 2011 niiden määrä nousi 60 miljoonaan dokumenttiin. Käytännössä kaikki yleisimmät asiakirjat kulkevat MedComin kautta.

Järjestelmästä löytyvät lääkirintodistukset, laboratorilähetteet, reseptit ja sairausvakuutusasiakirjat. Medcom.dk-sivuilta löytyy jopa havainnollinen laskuri, joka näyttää reaaliajassa siirtyneiden dokumenttien määrän – kesäkuun lopussa yhteensä huikkeitä yli 644 miljoonaa asiakirjaa oli sujahtanut järjestelmään.

Alusta asti MedComin tavoitteena oli luoda maanlaajuinen standardi kaikkein tavallisimmalle tiedonvaihdolle julkisten sairaaloiden ja yleislääkäreiden kesken sekä yhdistää järjestelmään myös terveydenhoitoalan yksityiset yritykset kuten apteekit.

Suomessakin on vastaavia tietojärjestelmähankeita, kuten HUS:in, Helsingin, Vantaan, Kirkkonummen ja Kauniaisten yhteinen Apotti- eli asiakas- ja potilastietojärjestelmähanke. Se pyrkii tuomaan kustannus- hyötyjä parantamalla toiminnan laatua ja viime kädessä myös asiakas- ja potilasturvallisuutta.

Suomessa kuolee joka vuosi noin 700–1 700 ihmistä hoitoon liittyviin ”haittatapahtumiin”, ja haittatapahtumien seuraukset maksavat arviolta 400 miljoonaa euroa vuosittain. Apotti-järjestelmän on määrä huomauttaa, kun esimerkiksi lääkäri on tekemässä potilaan hoito-ohjeista poikkeavaa tai haitallista päätöstä.

Alueellisten järjestelmien sijaan kansallinen

Apotti on hyvä ja huono esimerkki suomalaisten terveydenhuollon tietojärjestelmien kehittelystä. Siinä tiivistyy meitä jo pitkään vaivannut ongelma: tietojärjestelmähankeiden paikallisuus – oikeastaan sirpaleisuus, nurkkakuntaisuus ja kokonaisvastuun kantajan puute.

Suomessa on jo 1980-luvulta alkaen rakennettu yksittäisiä tietojärjestelmiä, mutta kaikesta IT-osaamisestamme huolimatta emme ole pystyneet rakentamaan maailmanluokan järjestelmää niin kuin tanskalaiset. Meillä on rakennettu paikallisia järjestelmiä, mutta Tanskassa fokus on pidetty kansallisella tasolla jo 1990-luvulta lähtien.

Keskeistä Tanskan onnistumisessa on ollut, että päätös keskitetyn portaalin luomisesta tehtiin 2000-luvun alussa yhteistuumin hallituksen

ja alueviranomaisten kanssa. Yhteinen tarve tunnustettiin, ja eri toimijat ponnistelivat saman päämäärän saavuttamiseksi.

Pohjimmiltaan Tanskan tietojärjestelmien kehitystä ohjaa säästö- ja potilaslähtöinen laatuajattelu. Kun väestön vanheneminen ja uusien kal-
liimpien hoitotapojen käyttöönotto kiristävät terveydenhuoltobudjetteja, digitalisointi kutistaa kuluja ja parantaa hoidon
laatua.

Digitalisointi kutistaa kuluja ja parantaa hoidon laatua

Merkittävää on myös se, että MedCom loi Tanskassa pohjan sille, että potilaat voivat osal-
listua hoitoonsa muiden e-palvelujen avulla. Myös telelääketieteen mah-
dollisuudet ja erilaiset kotivalvontatekniikat otetaan tosissaan terveyden-
huollon kehittämisessä.

Kansalaisille on tarjolla myös monipuoliset terveydenhuollon palve-
lut sundhed.dk-internetpalvelussa. Siellä jokaisella kansalaisella on oma
asiakastili, josta löytää omat potilaskertomuksensa ja tietoa omista lääkä-
rikäynneistä.

Samassa palvelussa voi varata tai peruuttaa lääkäriajan, uusia reseptejä
ja olla yhteydessä omaan yleislääkəriin. Palvelussa voi selailta myös jul-
kisten sairaaloiden jonotustilannetta ja vertailla sairaaloita toisiinsa poti-
laiden tekemien laatu- ja palveluarviointien avulla.

Sundhed.dk:ssa samaa sairautta potevat voivat löytää yhteyden toi-
siinsa ja vaihtaa kokemuksia vaikkapa hoidoista ja sairaaloista. Erityisesti
kroonisesti sairaille tämä verkosto on arvokas. Lisäksi palvelussa on tu-
hansia sairauksia ja niiden hoitoa käsittelevä tietokanta.

Vuodesta 1993 lähtien potilailla on ollut Tanskassa vapaus valita hoi-
tava sairaala. Lisäksi vuodesta 2002 lähtien on ollut käytössä laajennettu
vapaus valita myös yksityinen sairaala, jos odotusajat julkisella puolella
ovat liian pitkät.

Sundhedskvalitet.dk-palvelussa voi tutustua sairaala-arvosteluihin.
Sairaalat on arvosteltu asteikolla yhdestä viiteen kuten hotellit konsa-
naan. Palvelusta saa – yhdellä klikkauksella – myös kyseisen sairaalan
johtohenkilön puhelinnumeron.

6 Vielä parempi koulu

Tietojen ja taitojen oppiminen on kehittyneiden maiden edistyksen ja hyvinvoinnin perusta. Koulu myös sivistää ja kasvattaa kansalaisuuteen.

Koulutus on yhteiskunnan tasa-arvoistaja numero yksi. Mitä yhdenvertaisemmat koulutusmahdollisuudet ovat, sitä enemmän jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa tulevaisuuteensa.

Tämä mahdollisuuksien tasa-arvo on paitsi reilua, myös taloudellinen välttämättömyys. Ketään ei olisi varaa päästää syrjäytymään eikä yhtään lahjakkuutta saisi hukata. Ilman hyvin koulutettuja työntekijöitä kansantalouden on myös turha haaveilla korkean jalostusarvon tuotteista tai palveluista.

Peruskouluun keskittyvät OECD:n PISA-tutkimukset ovat jo jonkin aikaa olleet mittari, jota kaikissa maissa on seurattu herkeämättä. PISA-tutkimuksessa arvioidaan kolmen vuoden välein 15-vuotiaiden nuorten osaamista matematiikassa, luonnontieteissä ja luku-
taidossa.

Suomalaislapset viihtyvät koulussa huonosti

Vaikka mitkään mittaukset eivät tee oikeutta eri koulujärjestelmien erityispiirteille, pidetään PISA-vertailua laadultaan erinomaisena. Se mittaa tietojen ja taitojen ohella myös esimerkiksi kouluviihtyvyyttä, sosiaalisia suhteita ja motivaatiota.

Suomi oli pitkään PISA-vertailujen kuningas. Viime vuosina maamme on luisunut mittauksissa hiljalleen terävimmältä huipulta alaspäin.

Ongelmana ja ehkä myös PISA-menestykseemme vaikuttavana tekijänä näyttää olevan se, että suomalaislapset viihtyvät koulussa huonosti. Opetusministeriökin perusti alkuvuonna kaksi työryhmää, joista toinen selvittää oppimistulosten parantamista ja toinen kouluviihtyvyyden parantamista.⁶⁵

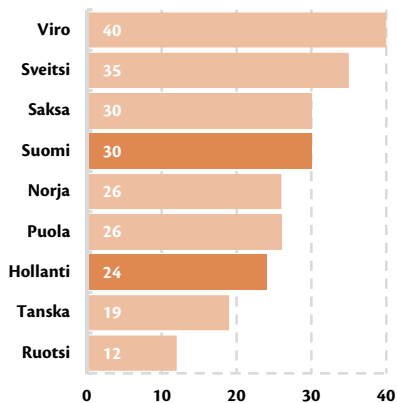
Suomella on paljon opittavaa Hollannista, joka on maailman kouluviihtyvyyden ykkösmaa. Maailman terveysjärjestön WHO:n ja Unicefin tutkimusten mukaan hollantilaislapset kertovat kokevansa vähemmän koulukiusaamista ja koulupaineita sekä pitävänsä koulusta enemmän kuin suomalaislapset (kuvio 9).

Hollantilainen koulujärjestelmä poikkeaa huomattavasti suomalaisesta, mutta hollantilaisessa koulussa myös oppimistulokset ovat hyviä. Hollanti menestyy myös PISA-vertailussa paikoin paremmin kuin Suomi (kuvio 10).

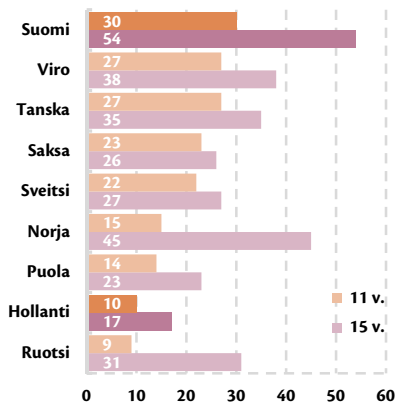
Puola taas nousee PISA-vertailussa kiinnostavaksi kuriositeetiksi koulujärjestelmän täysremontojana. Puolan hallitus teki vuonna 1999 jämäkän tilannearvion ja päätteli, että maan neuvostoajana luotu koulujärjestelmä ei enää vastaa vapaan markkinatalousajan tarpeita.

Uudistuksen jälkeen Puola on nostanut sijoitustaan PISA-mittauksissa häkellyttävällä tahdilla viime vuosina. Matematiikan PISA-tuloksissa Puola on kirinyt jo aivan Suomen kannoille (kuvio 10).

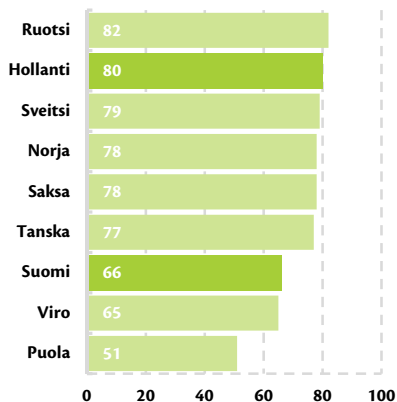
11-,13- ja 15-vuotiaat lapset, jotka sanovat tulleensa kiusatuiksi, %

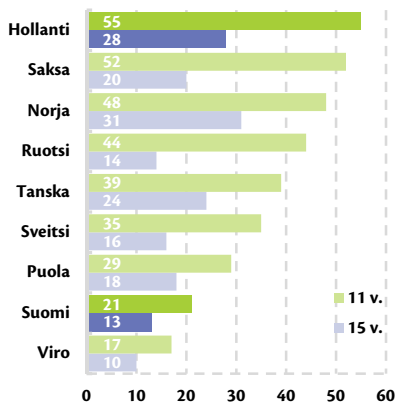
11- ja 15-vuotiaat pojat, jotka kertovat kokevansa koulupaineita, %

11-, 13- ja 15-vuotiaat, joiden mielestä luokkatoverit ovat ystävällisiä ja avuliaita, %

11- ja 15-vuotiaat tytöt, jotka kertovat pitävänsä koulusta paljon, %

Kuvio 9 Hollantilaislapset viihtyvät koulussa suomalaislapsia paremmin (Lähteet: Unicef, 2013, WHO, HBSC 2009/2010 ja WHO, 2012).

Sijoitus	Maa	Tulos
1.	Shanghai	613
2.	Singapore	573
3.	Hong Kong	561
9.	Sveitsi	531
10.	Hollanti	523
11.	Viro	521
12.	Suomi	519
14.	Puola	518
16.	Saksa	514
22.	Tanska	500
30.	Norja	489
36.	Yhdysvallat	481
38.	Ruotsi	478

Kuvio 10 *Matematiikan PISA-tulokset*
(Lähde: OECD, 2013b).

6.1 Hollanti luottaa valinnanvapauteen ja kilpailuun

Hollantilaiset lapset ja nuoret viihtyvät koulussa loistavasti. Hollantilaiset opettajat ovat arvoiltaan ja kasvatusmetodeiltaan liberaaleja. Luokissa vallitseva kulttuuri on suvaitsevainen ja tunnelma rento.⁶⁶

Hollannissa kiinnitetään paljon huomiota myös koulukiusaamisen vastaiseen työhön. Hollanti onnistui hiljattain puolittamaan koulukiusaamisen laajassa 66 koulun kampanjassaan suomalaisten kehittämän KiVa-konseptin avulla.⁶⁷

Pelkistä kulttuurieroista ei ole kyse, sillä Hollanti on ollut koulujohdattamisen mallimaita Euroopassa jo kauan. Hollantilaisia rehtoreita kutsuttiin säännöllisesti kouluttamaan myös Suomeen varsinkin 1990-luvulla.⁶⁸

Noin kaksi kolmasosaa kouluista on yksityisiä

Hollantilainen näkökulma oikeastaan koko koulujärjestelmään poikkeaa huomattavasti suomalaisesta. Hollannissa koulun perustamisen vapaus saisi aiheeseen syventyvän suomalaisen koulubyrokraatin haukkomaan henkeään.

Perustuslaki antaa kansalaisille vapauden perustaa koulu, järjestää itse opetus ja määrittellä ne arvot ja periaatteet, joiden varassa koulu toimii. Yksityiset ja julkiset koulut elävät rinta rinnan, ja niitä molempia rahoitetaan verovaroin.

Noin kaksi kolmasosaa kouluista on yksityisiä ja loput julkisia kouluja. Yksityiset koulut voivat pohjautua erilaisille uskonnollisille, ideologisille tai kasvatustieteellisille perustoille.

Yleisimmät tunnustukselliset yksityiset koulut ovat katolisia, protestanttisia, juutalaisia tai islamilaisia, joskin tunnustuksellinen uskonnolli-

suus on usein nimellistä. Pedagogisten ideologioiden mukaisia opinahjoja ovat puolestaan Montessori-, Freinet- tai Jenaplan-metodeja noudattavat koulut.

Kouluilla on vahva autonomia ja usein oma pitkä historiansa. Itsenäisyys on omiaan vahvistamaan koulun omaa identiteettiä, mikä taas voimaannuttaa ja inspiroi niin opettajia kuin oppilaitakin.

Opinahjojen mosaiikki sai alkunsa jo 1800-luvun lopulla, kun kirkollisten koulujen rinnalle perustettiin verovaroin rahoitettu julkinen koululaitos. Silloiset yksityiset koulut vaativat verorahoitusta myös itselleen. Vuonna 1917 Hollannin perustuslaki takasi julkisille ja yksityisille kouluille tasavertaisen aseman.

Valinnanvapaus korostaa asiakasnäkökulmaa

Eriytyminen eri oppipoluille tapahtuu Hollannin kouluissa varhain. Koululaisille järjestetään 12-vuotiaana tasokokeet, joiden perusteella koulu, vanhemmat ja oppilas päättävät, mihin suuntaan oppipolku jatkuu. Osa lapsista suuntautuu ammattiopintoihin, osa puolestaan enemmän akateemiselle, yliopistoon tähtäävälle koulu-uralle.

Vaikka aikainen eriyttäminen on saanut välillä kritiikkiä, jotkut pitävät käytäntöä myös yhtenä hyvien oppimistulosten syynä. Tasoryhmissä opetus voidaan paremmin suunnata tietylle tieto- ja taitotasolle yltäville oppilaille.⁶⁹

Vanhemmat ovat tottuneet vaatimaan opetukselta paljon

Hollantilaisvanhemmat voivat aidosti valita, mihin kouluun lapsensa laittavat. Vanhempien ja oppilaiden valinnanvapaus asettaa koulun palveluntarjoajan asemaan ja oppilaat ja heidän vanhempansa asiakkaisiksi.

Koulujen asiakkaina vanhemmat ovat tottuneet vaatimaan opetukselta paljon. Vanhemmat saattavat valittaa helposti, jos koulu ja opetus eivät täytä odotuksia.

Vanhemmat valitsevat lapselleen koulun enenevässä määrin opetuksen laadun perusteella.⁷⁰ Yleensä valinta tehdään 3–4 lähikoulun välillä.⁷¹ Suosituimpiin kouluihin on enemmän hakijoita kuin vapaita paikkoja, ja joihinkin ilmoittaudutaan ennen kouluikää.

Jokaisen koulun on laadittava säännöllisesti uudistettava opas, jossa selostetaan seikkaperäisesti koulun tavoitteet ja opetusmenetelmät. Näin koulu lapselleen valitseva voi sovittaa koulun opetusmenetelmät omaan näkemykseensä hyvästä opetuksesta.

Opetusministeriö valvoo tarkasti koulujen toiminnan laatua ja opetuksen tuloksia. Ministeriö päättää opetettavat aineet, osaamistaitovaatimukset, kansallisten kokeiden sisällön, lukuvuosien keston ja opettajille asetettavat laatuvaatimukset. Opetussuunnitelmat eivät ole pelkästään yleisellä tasolla ohjaavia.

Koulun pärjääminen markkinoilla riippuu siitä, kuinka hyvin se kykenee kilpailemaan laadulla ja houkuttelemaan asiakkaita. Yksittäisessä

koulussa rehtori on merkittävässä asemassa, ikään kuin yrityksen toimitusjohtajana. Rehtori antaa opetukselle suuntaviivat ja vastaa taloudesta, resurssien jaosta, henkilökunnan rekrytoinnista ja motivoinnista sekä viime kädessä lasten oppimistuloksista.

Viime vuosikymmeninä koulujen taloudellista autonomiaa on vahvistettu määrätietoisesti. Koulut ovat saaneet koko ajan enemmän valtaa ja vastuuta rahan käytöstä.

Koulut saavat toimintaansa viranomaisilta könttäsumman, ja koulun kontolle jää vastuullinen ja tehokas varojen käyttö. Lain mukaan koulussa on oltava sisäinen valvontaryhmä, jonka vastuulla on muun muassa varojenkäytön valvonta.

Laatutakuu ja julkinen arviointi vauhdittavat kilpailua

Kun koulujen taloudellinen itsenäisyys on viime aikoina vahvistunut, opetusviranomaiset ovat tiukentaneet otettaan laatuvaatimuksista. Kaikissa kouluissa noudatetaan laatutakuujärjestelmää. Jos koulun oppimistulokset heikkenevät, viranomaiset rientävät apuun ongelmien ratkaisemiseksi. Jos laatuongelmat eivät korjaannu pelkästään viranomaisten tuella, viranomaisilla on valta varoittaa, asettaa taloudellisia sanktioita tai jopa sulkea koulu.⁷²

Hollannin koulutarkastusviranomainen on luonut riskikartoitusjärjestelmän, jossa ongelmakoulut määritellään oppimistulosten ja koulun taloudellisen tilanteen perusteella. Lisäksi järjestelmässä huomioidaan oppilaiden vanhempien tekemät valitukset ja jopa tiedotusvälineissä julkaistut uutiset.

Opetusministeriön internetsivuilta⁷³ löytyvät tarkastusviranomaisten vuosittaiset koulukohtaiset yhteenvedot ja yleiset arviot koulujen laadusta. Koulujen laatua voi vertailla helposti.

Tarkat koulukohtaiset raportit mittaavat opetusvelvoitteiden toteutumista. Samalla ne antavat opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle palautetta, jonka pohjalta voidaan ryhtyä ratkaisemaan mahdollisia ongelmia. Tutkimusten mukaan tarkastusraporteilla on merkittävä vaikutus koulujen sisällä. Pelkkä tieto arviointien julkisuudesta luo koulun johdolle paineen toimia pontevasti laadun takaamiseksi.⁷⁴

Koulut ovat itsekin vastuussa oman opetuksensa laadun systemaattisesta tarkkailusta ja arvioinnista. Kouluviranomaiset tarjoavat tarvittaessa apuaan laatuarvioiden tekemiseen.⁷⁵

Hollannissa koulujen toimintaan ja koulujärjestelmään vaikuttaa ratkaisevasti koulujen välinen jatkuva kilpailutilanne.⁷⁶ Koulun ylläpitäminen vertautuu yrittäjyyteen.

Hollantilaislapset viihtyvät kouluissaan, mutta samalla koulumalli tuottaa myös loistavia tuloksia. Mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumi-

Tarkat koulukohtaiset raportit mittaavat opetusvelvoitteiden toteutumista

sen kannalta on olennaista, että Hollannissa lasten sosiaalinen tausta heijastuu oppimistuloksiin vain vähän⁷⁷. Vuosina 2003–2012 sosiaalisen taustan merkitys tuloksiin esimerkiksi matematiikassa on jopa vähentynyt.⁷⁸

6.2 Puola mullisti täysremontillaan myös koulutusasetteet

Puolan nousu PISA-vertailussa on huimaavaa. Vuonna 2012 Puola oli noussut vertailussa jo Suomen tasolle, kun vielä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana se junnasi jatkuvasti 20. sijan molemmin puolin (kuvio 11).

Puola on lisäksi uinut kovaan vastavirtaan. Vertailtavien maiden ja alueiden määrä PISAssa on nimittäin lisääntynyt 41:stä 65:een vuoden 2000 jälkeen.

Ansio Puolan koulujärjestelmän nopeasta kehittämisestä kuuluu maan hallitukselle. Puola uudisti koulujärjestelmänsä perin pohjin vuonna 1999.

Maan aiemmassa koulujärjestelmässä kahdeksan vuoden peruskoulua seurasi neljän vuoden keskikoulu tai kolmen vuoden ammattikoulu. Reformi lyhensi alakoulun kestoja kuuteen vuoteen. Alaluokilta siirrytään ylä-asteelle ja vasta sitten nuoret ohjautuvat joko kolmen vuoden lukioon tai kahden vuoden ammattikoulutukseen.

Puolan uusi järjestelmä, niin sanottu 6+3+3-malli, muistuttaa rakenteeltaan Suomen koulujärjestelmää ylä- ja ala-asteineen. Reformi pidensi oppivelvollisuutta ja lykkäsi vuodella ikää, jolloin oppilaan tulee valita yleisopinnojen jatkamisen tai ammattikoulutuksen välillä.

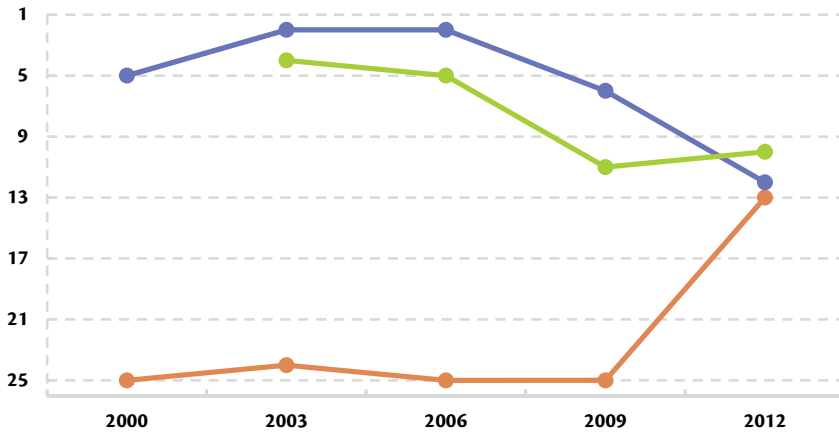
Tavoitteena oli lisätä sekä keskiasteen että korkean asteen koulutuksen suorittaneiden määrää, taata tasavertaiset mahdollisuudet opiskeluun ja parantaa koulutuksen tasoa. Lisääntyneillä opetusmäärillä on suora yhteys tulosten paranemiseen.

Taustan Puolan uudistuksille loi sosialistisen suunnitelmatalouden loppuminen. Sosialistisessa Itä-Euroopassa oli vuosikymmenien ajan systemaattisesti painotettu ja lisätty ammattikoulutusta. Rautaesiripun romahduksen jälkeen markkinatalouden realiteetit pakottivat ajattelemaan yhtälöä uudelleen. Ammattikouluista valmistuville ei markkinataloudessa enää lohjennut automaattisesti työpaikkaa esimerkiksi valtionyrityksistä.

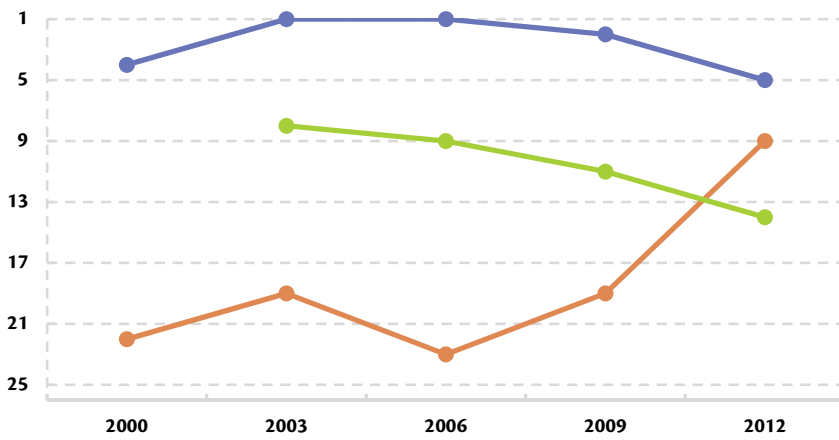
Reformien punaisena lankana on useimmissa Itä-Euroopan maissa ollut yleisopetuksen lisääminen. Puolan uudistuksesta tehdyt tutkimukset osoittavat, että mahdollisimman pitkä yleisluontoinen koulutus on parantanut oppimistuloksia, valmistanut nuoria paremmin työelämään ja tarjonnut perustan myöhempisiin erikoistumisopinnoihin.⁷⁹

Puolassa tulokset ovat todella hyviä. Nuorten lukutaito on noussut kohoisten. Vuonna 2000 maa rankattiin PISA-vertailussa vielä alle OECD:n keskitason, vuonna 2012 sijoitus oli jo lukutaidossakin kymmenen joukossa. Vuonna 2009 jo kolme neljäsosaa puolalaisnuorista opiskeli kieliä

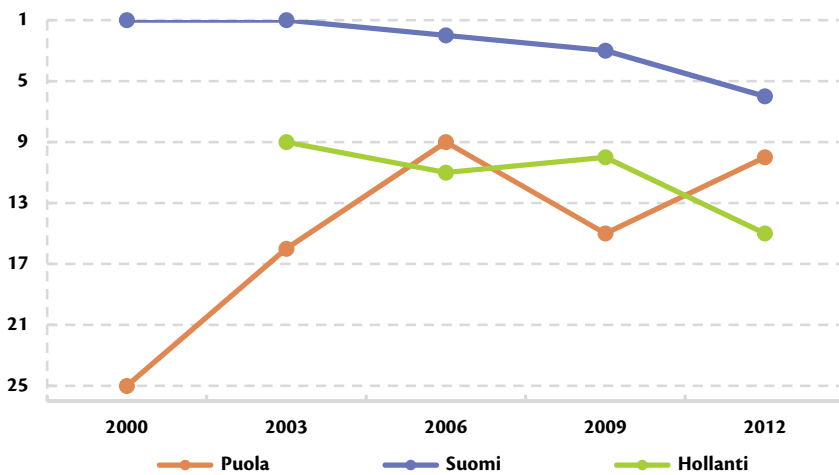
Matematiikka (sijoitus)

Luonnontieteet (sijoitus)

Lukeminen (sijoitus)

Kuvio 11 Puolalaislasten osaaminen nousut vauhdilla
(Lähde: OECD, 2013b).

enemmän kuin neljä tuntia viikossa, kun vuonna 2000 heitä oli vain muutama prosentti.⁸⁰

Hieman samaan tapaan kuin Suomessa, Puolassakin on lyönyt läpi opettajien ammattikunnan roolin korostaminen. Opettajien koulutukseen on panostettu. Vuonna 2011 käytännössä jokaisella opettajalla oli

Puolassa yliopistotutkinto, kun vuonna 1989 sellainen oli vain puolella opettajista.

Koulujärjestelmän uudistus on myös nostanut koulutuksen yleistä merkitystä

Puolassa. Puolalaiset ovat alkaneet kouluttaa itseään entistä pidemmälle, mikä tuottaa hyötyjä kasvavalle ja kehittyvälle taloudelle.

Kolmannen asteen korkeakouluopintoja suoritti kaksi miljoonaa puolalaista vuonna 2011, kun vuonna 1989 luku oli vielä alle puoli miljoonaa. Ylioppilaskokeeseen tai vastaavaan kypsyyskokeeseen osallistuvien määrä oli noussut 40 prosentista 84 prosenttiin ikäluokasta.⁸¹

Puolalaiset ovat alkaneet kouluttaa itseään entistä pidemmälle

7 Tehoa ja joustavuutta työmarkkinoille

Kansantalouden peruskunto riippuu pitkälti siitä, paljonko taloudessa tehdään työtä. Työllisyyden tai tehtyjen työtuntien määrän kasvu nopeuttaa melko suoraviivaisesti talouskasvua. Parempi työllisyys kartuttaa myös verotuloja ja kutistaa julkisia menoja, esimerkiksi työttömyyskorvauksia.

Pelkällä mahtikäskyllä tehdyn työn määrä ei kasva. Se voidaan lopulta saada aikaan vain tehokkaasti ja joustavasti toimivien työmarkkinoiden kautta.

Joustavat työmarkkinat ovat käyneet tärkeämmiksi, kun yhä useampi yritys kilpailee kansainvälisillä markkinoilla. Joustot mahdollistavat sen, että palkat, työehdot ja joskus myös työpaikkojen määrä myötäilee yrityksen myötä- ja vastamäkiä.

Joustavat työmarkkinat ei tarkoita sitä, että vain työntekijät joustaisivat. Ratkaisevaa on, että työttömyysturvajärjestelmä takaa työntekijälle toimeentulon myös alamäissä. Kun työmarkkinat toimivat tehokkaasti, mahdollisimman moni pysyy kiinni työssä ja työttömyysjaksot jäävät lyhyiksi.

Työmarkkinoiden tehokkuus on työntekijän kannalta tärkeää myös siksi, että työpaikan vaihtaminen on jouhevaa ja vaihtajalle löytyy vaihtoehtoja. Maasta riippuen työpaikkaansa vaihtaa 15–30 prosenttia eurooppalaisista työntekijöistä joka vuosi.

Eurobarometri-tutkimusten mukaan jopa 72 prosenttia eurooppalaisista uskoo, että uusia työpaikkoja syntyy enemmän, jos työmarkkinoiden joustoja lisätään. Joustoja tarvitaan myös olemassa olevien työpaikkojen säilyttämiseksi.

Tarve lisätä työmarkkinoiden joustavuutta koskee myös julkista sektoria. Yritysten menestyminen määrittelee myös valtion ja kuntien palkanmaksuvaran ja muun taloudellisen liikkumatilan.

Suomessa aktiivi-ikäisen väestön suhteellinen osuus väestöstä on liian pieni, osallistumisaste on alhainen sekä työurat lyhyitä. Meillä on paljon rakenteellista työttömyyttä, jossa työpaikat ja työntekijät eivät kohta.

Rakenteellisilla ratkaisuilla ihmisiä voidaan aktiivoida osallistumaan työvoimaan ja kannustaa työnhakuun. Kestävyysvajeeseenkin voidaan vaikuttaa säätämällä työttömyys- ja sosiaaliturvaa niin, ettei kenenkään kannata olla hakematta aktiivisesti töitä. Myös työperäinen maahanmuutto kasvattaa työvoiman tarjontaa.⁸²

Selkein mittari työvoiman vajaakäytölle on työttömyysaste, joka kertoo, kuinka suuri osuus työvoimaan kuuluvista on vailla työtä. Kaikkein

Suomessa työllisyysaste jää jälkeen muista Länsi-Euroopan verrokkimaista

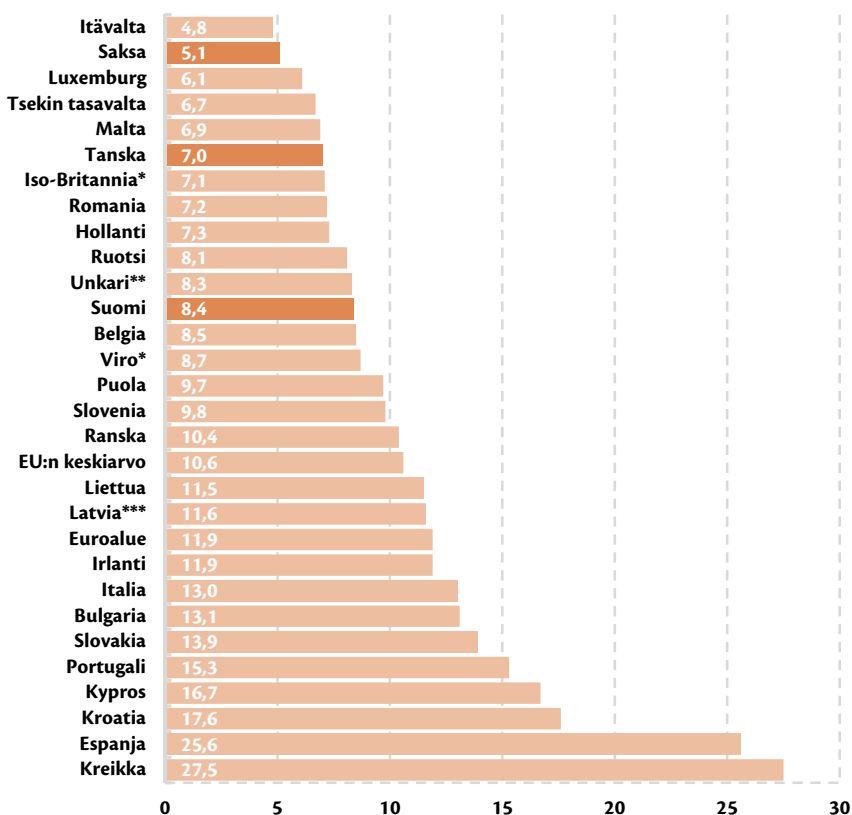
vaikein tilanne on Kreikassa ja Espanjassa, joissa kummassakin työttömyys on kivunnut jo käsittämättömän korkealle. Alhaisin työttömyysaste on Itävallassa, Saksassa ja Pohjoismaissa. (Kuvio 12.)

Suomessa työllisyysaste jää jälkeen muista Länsi-Euroopan verrokki-maista. Vuonna 2013 työllisyysaste oli meillä vain 73,3 prosenttia, selvästi pienempi kuin esimerkiksi Ruotsissa (79,8 %), Hollannissa (76,5 %), Saksassa (77,1 %) tai Tanskassa (75,6 %).

Suomen alhainen osallistumisprosentti on huolestuttava myös siksi, että Suomen väestö vanhenee poikkeuksellisen nopeasti. Kun väestö vanhenee, työvoiman suhteellinen osuus väestöstä pienenee mekaanisesti.

Kun työttömyysasteen kehitystä tarkastellaan tarkemmin, huomataan, että Saksa ja Tanska ovat viime vuosina vakiinnuttaneet paikkansa matalan työttömyyden maiden joukossa. Saksassa ja Tanskassa työttömyys on kutistunut pysyvästi alenevalle käyrälle.

Kummassakin maassa on omat joustavien työmarkkinoiden erityispiirteensä. Tanskassa yritykset pystyvät sopeutumaan alamäkiin irtisanomalla jouhevasti, mikä näkyy ylämäissä jouhevana palkkaamisena.

Kuvio 12 Kausitasoitettu työttömyysaste EU-maissa, prosenttia
(Lähde: Eurostat, luvut helmikuulta 2014, paitsi: *joulukuulta 2013, **tammikuulta 2014 ja ***loka-joulukuulta 2013).

Saksassa taas työnantajat ja työntekijät hakevat muutostilanteissa tilannekohtaisesti yhteisen sävelen sopimalla asioista paikallisesti.

Kummassakin mallissa on puolensa, ja siksi ne ovat hyviä esimerkkejä Suomen työmarkkinoiden kehittämiseksi. Tanskan malli mahdollistaa talouden ketterän uudistumisen, Saksan kuminauhainen joustavuus puolestaan turvaa jatkuvuutta yli kriisien.

Kumpi maista on fiksujen työmarkkinarakenteiden mestari? Valinta osuu Tanskaan, joka on onnistunut parhaiten yhdistämään sekä työnantajien että työntekijöiden tarpeet – ja luomaan työmarkkinoille vahvan luottamuksen ilmapiirin.

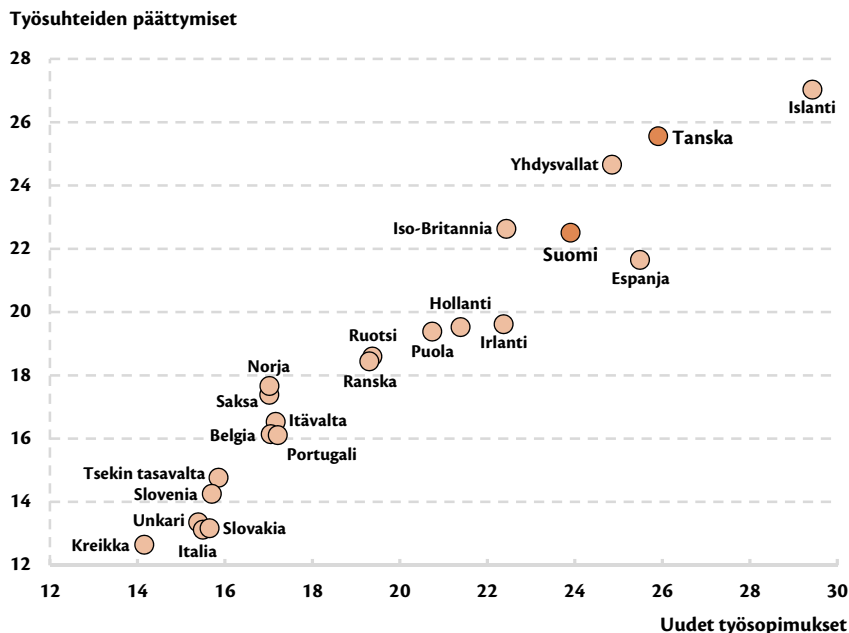
7.1 Tanskan malli: avokätisyys ja aktiivisuus

Tanskan työmarkkinajärjestelmä on rakennettu tukemaan tehokkuutta. Tanskan flexicurity- eli joustoturva-malli esitetään yleensä kolmen elementin kokonaisuutena: joustava palkkaaminen ja irtisanominen, avokätinen työttömyysturva sekä aktiivinen ja tehokas työllistämispolitiikka.

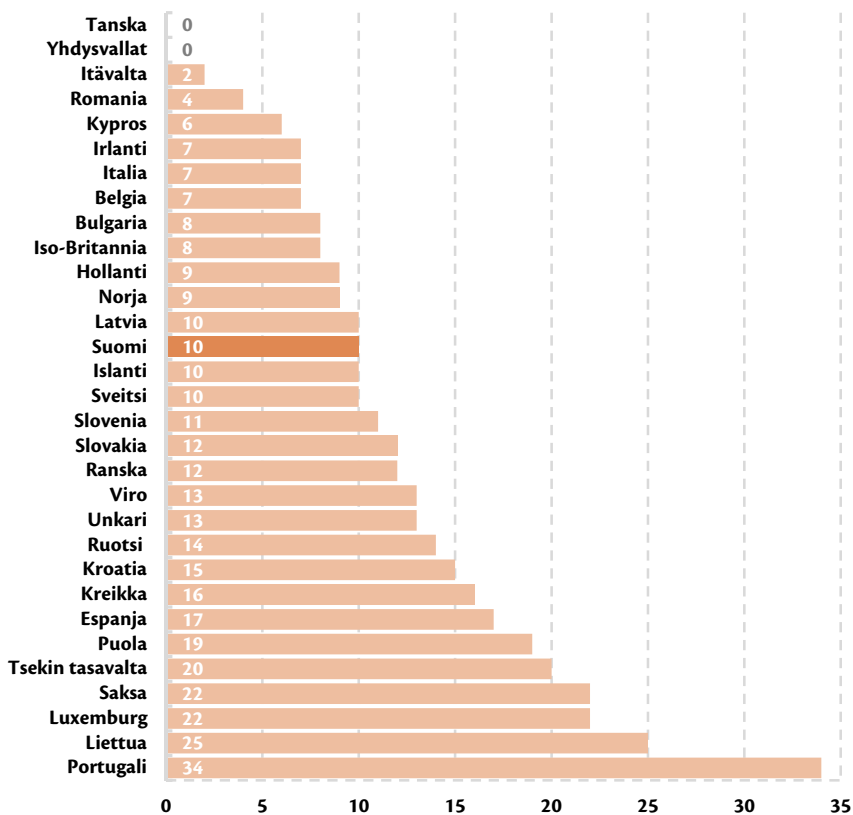
Työttömäksi joutuvan turvana on Tanskassa vapaaehtoinen työttömyysvakuutus ja sosiaaliapu.

Yli puolet tanskalaisista on hankkinut työttömyysvakuutuksen, joka antaa ansiosidonnaisen työttömyystuen sivutuloihin tai varallisuuteen katsomatta. Sosiaalikkassa maksaa samantasoisin, mutta tulo- ja tarveharkintaisen työttömyyskorvauksen niille, joilla ei ole vapaaehtoista vakuutusta.

Suomessa irtisanominen maksaa työnantajalle kymmenen viikon palkan, Tanskassa ei mitään

Kuvio 13 Työsuhteiden päättymiset ja solmimiset vuosittain 2000–2007, prosenttia kaikista työsuhteista (Lähde: OECD, 2010).

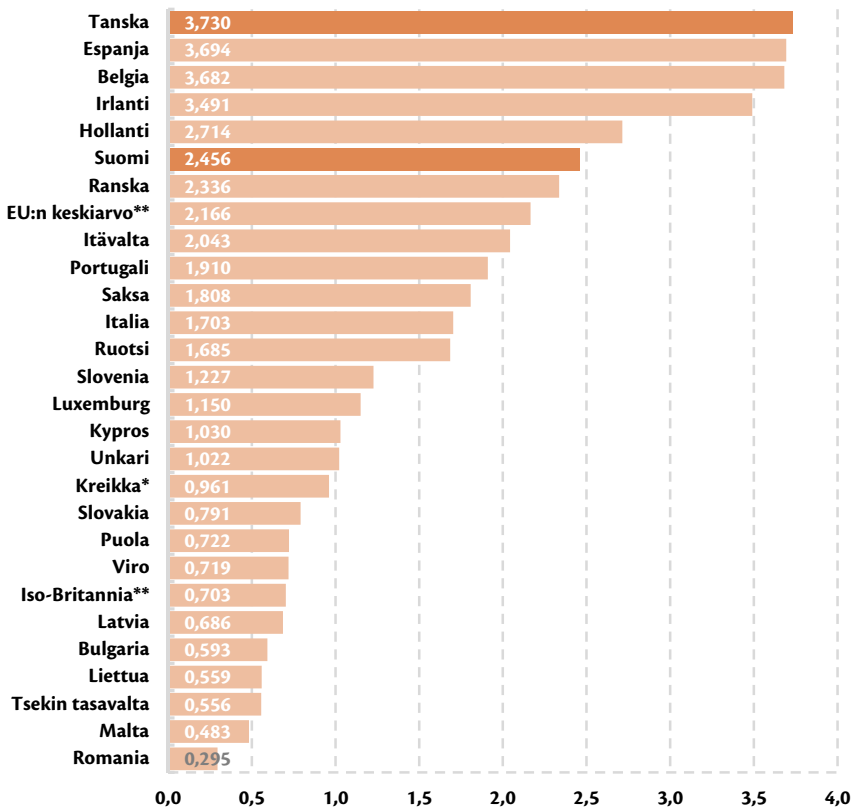
Kuvio 14 *Irtisanomisen kustannukset työnantajalle, viikkopalkkaa*
(Lähde: World Economic Forum, 2013).

Työttömyyskorvaus on avokätinen, jopa 90 prosenttia edeltävästä työtulosta. Enimmillään työttömyyskorvaus on noin 2 000 euroa kuukaudessa, joten se on suhteellisesti korkein pienempituloisten kohdalla.

Täyttä työttömyyskorvausta maksetaan kaksi vuotta, jos on ennen työttömyyttä ollut vähintään kuusi kuukautta töissä kolmen edellisvuoden aikana. Kun työttömyyskorvausta on maksettu kaksi vuotta, korvaus alenee 20–40 prosenttia.

Joustava palkkaaminen ja irtisanominen tekevät työmarkkinoista dynaamiset: tanskalaiset vaihtavat työpaikkaa – vapaaehtoisesti tai irtisanomisen kautta – OECD-maista eniten Islannin ja Turkin jälkeen (kuvio 13). Tanskalaisten työsuhteet myös kestävät selvästi keskimääräistä lyhyemmän ajan. Kun Suomessa irtisanominen maksaa työnantajalle keskimäärin kymmenen viikon palkan, Tanskassa se ei maksa mitään (kuvio 14).

Aktiivinen ja tehokas työllistämispolitiikka on Tanskan mallissa ratkaisevassa roolissa, koska muuten avokätiset työttömyyskorvaukset johtaisivat helposti kannustinloukkuun. Tanska käyttää aktiiviseen työmarkkinapolitiikkaan selvästi enemmän rahaa kuin Suomi (kuvio 15).

Kuvio 15 Julkisen työmarkkinapolitiikan kulut suhteessa BKT:hen, prosenttia
(Lähde: Euroopan komissio. Luvut vuodelta 2011, paitsi *2010 ja **2009).

Järjestelmään kuuluu ärhäkkä aktivointijärjestelmä ja vastikkeellisuus.⁸³ Työttömien on osoitettava olevansa työmarkkinoiden käytettävissä etsimällä työtä aktiivisesti ja osallistumalla erilaisiin aktivointiohjelmiin. Aktivointiin panostetaan sitä enemmän, mitä pitempään henkilö pysyy työttömänä.

Työtöntä aktivoidaan työnhakuun räätälöimällä jokaiselle mahdollisimman sopivat keinot. Joillekin jaetaan tietoa ja neuvoja, toisille tarjotaan työharjoittelua tai tukityöllistämistä. Erityishuomiota kiinnitetään nuoriin, joiden työttömyys on kestänyt kolme kuukautta.

Tanskan järjestelmään kuuluu laaja ammatillisen jatkokoulutuksen tarjonta. Tanskalaiset pitävät yllä ammattitaitoaan, mikä auttaa työllistymään uudelleen, jos työpaikkaa on vaihdettava (kuvio 16).

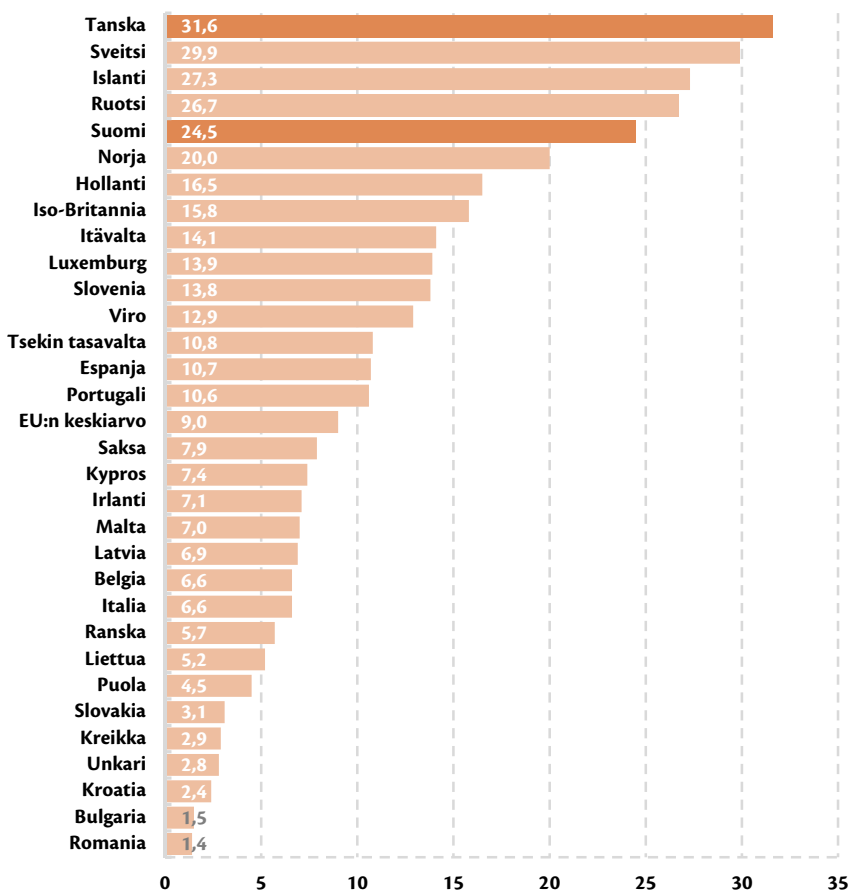
Tanskalaisten perusajatus työmarkkinoiden joustavuuden ja korkean työttömyysturvan tasapainosta on jäljitetty lähes vuosisadan päähän. Itse joustoturva-järjestelmä mielletään tämän perinteen tuoreimmaksi ilmentymäksi.⁸⁴

Nykymalli alkoi kuitenkin muotoutua 1980-luvulla, kun maan työttömyys nousi nopeasti ja päättyi vuonna 1993 ennätyskorkealle 12,4 pro-

senttiin. Tanska kärsi tuolloin erityisesti rakenteellisesta työttömyydestä – tarjolla olleiden työpaikkojen ammatilliset vaatimukset ja työttömän työvoiman osaaminen eivät kohdanneet.

Seurasi sarja työmarkkinauudistuksia, joista nykymalli lopulta muotoutui. Niin sosialidemokraattinen Poul Nyrup Rasmussen (pääministeri 1993–2001) kuin liberaali Anders Fogh Rasmussenkin (2001–2009) ovat yrittäneet omia mallin isyyttä, mutta todellisuudessa järjestelmä muotoutui pala palalta.⁸⁵

Tanska onnistui mallissaan yhdistämään vasemmiston ja oikeiston toiveet, eikä kumpikaan vesittänyt toisen tekemiä hyviä uudistuksia. Pelkistäen voidaan todeta, että vasemmisto vahvisti ammatillista jatkokoulutusta ja korvausten tasoa ja kestoja. Oikeisto taas keskittyi keppi ja porkkana -mekanismin toiminnan hiomiseen, irtisanomisjuridiikan yksinkertaistamiseen ja irtisanomisen hinnan alentamiseen. Lähtökohta muutoksiin oli myös käytännöllinen, sillä Tanskassa on paljon pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joiden kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla raskaat irtisanomiskustannukset rasittivat.

Kuvio 16 Koulutukseen/harjoitteluun kuukauden aikana osallistuneet*, prosenttia (Lähde: Eurostat, luvut vuodelta 2012. *25–64-vuotiaista).

Uusia työpaikkoja syntyy ripeästi

Tutkimusten mukaan uusi malli alensi työttömyyttä Tanskassa verraten nopeasti. Työttömyys laski 12 prosentista viiteen prosenttiin alle kymmenessä vuodessa.⁸⁶

Tanskan joustoturvamalli on selvinnyt kunnialla myös viime aikojen finanssi- ja talouskriisistä. Myrskyisimmässä vaiheessa mallin toimivuutta epäiltiin ja sitä kritisoitiin rajustikin. Vuonna 2010 keskustaoikeistolainen hallitus lyhensi maksimitukiaikaa neljästä kahteen vuoteen, mutta silloinkaan järjestelmän perusmekanismeihin ei tarvinnut kajota.

Kriisi antoi myös vertailutietoa siitä, miten Tanskan malli toimi verrattuna sellaisten maiden järjestelmiin, joissa irtisanominen on vaikeaa ja kallista. Tanskassa finanssikriisi näyttäytyi etupäässä irtisanomisten nopeana kasvuna, kun taas hankalampien irtisanomiskäytäntöjen Saksassa ja Hollannissa taas työtuntien määrä väheni selvästi irtisanomisia nopeammin.⁸⁷

Tanskassa työntekijät uskovat vankasti uuden työn löytymiseen irtisanomistilanteessa

Erot selittyvät sillä, että Tanskassa työntekijät uskovat vankasti uuden työn löytymiseen irtisanomistilanteessa. Ja yritykset luottavat siihen, että kriisin jälkeen löytyy taas uusia päteviä työntekijöitä palkattavaksi.⁸⁸

Näin kävikin. Vaikka Tanskassa talouskriisin pahimpina vuosina irtisanottiin suhteellisesti enemmän työntekijöitä muuhun Pohjois-Eurooppaan verrattuna, siellä myös syntyi täysin uusia työpaikkoja nopeasti lisää, kun talous elpyi.⁸⁹

Myös vertailu Tanskan ja Yhdysvaltojen välillä on kiinnostava. Yllättävää kyllä, korkean työttömyysturvan Tanskassa ja matalan turvan Yhdysvalloissa työntekijät liikkuvat työpaikasta toiseen likimain yhtä sutjakkaasti (ks. kuvio 13).⁹⁰

Poliittisesti aivan olennaisen tärkeää on, että joustoturvamallin perustaa kunnioitetaan Tanskassa vahvasti yli puoluerajojen. Keskustaoikeistolaisen hallituksen työministeri Claus Hjort Frederiksen on kiteyttänyt asian osuvasti: ”Ei ole salaisuus, että Tanskassa flexicurity nähdään tärkeänä vastauksena globalisaation haasteille. Yritykset voivat helposti sopeutua globalisaation vaatimuksiin, ja työntekijät saavat vahvan turvan”.⁹¹

7.2 Saksassa ehkäistään irtisanomisia paikallisella sopimisella

Saksan työmarkkinoiden erityislaatuinen rakenne mahdollistaa työn joustavan järjestelyn paikallisesti. Joustoja ei haeta Tanskan tapaan irtisanomisten avulla, vaan työsuhteiden sisällä, työpaikoilla.

Avainasemassa ovat sopimusjärjestelmän niin sanotut avaamislausekkeet (Öffnungsklauseln), joihin yritykset voivat turvautua kriisissä. Tietyistä työehdoista voidaan sopia yrityksissä toisin kuin on yleisissä sopimuksissa määrätty. Suomessa vastaavan tyyppisestä sopimisesta käytetään yleensä termiä *toisin sopiminen*.

Lauseke antaa mahdollisuuden muokata työviikon kestoja, pidentää työaikaa, alentaa alkupalkkoja tai palkanosia tietyksi ajanjaksoksi, lykätä sovittua palkankorotusta, maksaa sen alennettuna tai jättää se kokonaan maksamatta. Myös vuosittaisia bonuksia tai lomakorvauksia voidaan alentaa tai jättää kokonaan maksamatta.

Vastapainoksi yritys voi sitoutua välttämään irtisanomisia ja takamaan työntekijöiden työpaikkojen säilymistä tietyn ajanjakson.

Avaamislausekkeiden käyttö on hämmästyttävän laajaa. Finanssikriisin aikaan vuonna 2010 lausekkeisiin turvautui yli puolet saksalaisista yrityksistä.⁹²

Jotta avaamislausekkeeseen voidaan turvautua, työnantajan pitää osoittaa sen käytölle todellinen tarve. Perusteluina voivat olla esimerkiksi yrityksen heikosta taloudellisesta tilanteesta kertovat asiakirjat.

Avaamislausekkeen käytöstä tehdään sopimus työnantajan tai työntantajaliiton ja ammattiliiton kesken tai vaihtoehtoisesti yrityksen johdon ja yritysneuvoston (betriebsrat) kesken. Yritysneuvosto on työntekijöiden edustajain keskuudessa ja suurissa yrityksissä. Se puolustaa siis työntekijöiden etuja paikallisesti.

Avaamislausekkeeseen turvautumisesta voidaan sopia myös suoraan työnantajan ja työntekijöiden kesken, jos yritysneuvostoa ei ole. Myös työehdot on mahdollista muokata paikallistasolla yhteisymmärryksessä työnantajien, ammattiliittojen ja yritysneuvostojen kesken.⁹³

Toinen Saksan työmarkkinoiden tehokkuuden takaaja ovat olleet sosiaalidemokraattisen liittokanslerin Gerhard Schröderin 2000-luvun alussa läpikäymät niin sanotut Hartz-uudistukset. Näiden reformien painopiste oli työmarkkinoiden kannustinloukkujen purkamisessa ja työttömien aktivoimisen vahvistamisessa.

Hartz-reformit leikkasivat rajusti pitkäaikaistyöttömien ansiosidonnaisten tukien kestoja. Uudistukset loivat myös uusia, osa-aikaisia ja matalapalkkaisia työsopimusmalleja, joita kutsutaan mini- ja midi-työsuhteiksi.

Työnantajilla ja työntekijöillä yhteinen sävel

Saksan joustavat työmarkkinat alkoivat kehittyä Itä- ja Länsi-Saksan yhdistymisen vanavedessä. Yhdistyneen Saksan verotaakka nousi korkealle, ja samoihin aikoihin kansainvälinen kilpailu kiristyi.

Saksaa alettiin kutsua Euroopan sairaaksi mieheksi. Saksalaisyritykset alkoivat etsiä kilpailukykyä muun muassa palkkakustannusten alentamisesta.

Työntekijät saatiin mukaan uudistuksiin, kun yrityksille avautui uusia mahdollisuuksia ja myös paineita siirtää tuotantoa selvästi halvempaan avautuvaan Itä-Eurooppaan. Kummaltakin osapuolelta löytyi vaikeassa tilanteessa myös kompromissihaluja.

Hartz-reformeilla on ollut kiistatonta merkitystä Saksan kustannuskilpailukyyn suotuisalle kehitykselle, mutta niiden vaikutusta liioitellaan helposti. Paikallinen sopiminen avaamislausekkeiden avulla on pitänyt saksalaisyritysten kustannuskilpailukyyn kuosissa tehokkaammin.

Paikallinen sopiminen on pitänyt saksalaisyritysten kustannuskilpailukyyn kuosissa

Oikeastaan jo 1990-luvulta käytössä olleiden avaamislausekkeiden käytön laajeneminen loi tien Hartz-uudistuksille. Joidenkin saksalaislaskelmien mukaan Hartz-reformit ovat laskeneet Saksan työttömyyttä pysyvästi noin kolme prosenttiyksikköä.⁹⁴

Silti erityisesti mini- ja midi-työsuhteita on myös vastustettu kiihkeästi.⁹⁵ Osin vastauksena tälle kritiikille liittokansleri Angela Merkel on taipunut ajamaan 8,50 euron vähimmäispalkkalakia, jonka on määrä tulla voimaan ensi vuonna.⁹⁶

Saksan ja Tanskan esimerkit osoittavat, että keinoja työmarkkinoiden tehostamiseen on monia. Kun samalla huolehditaan työttömyysturvan riittävästä tasosta ja kannustavuudesta, hyöttyy koko yhteiskunta, niin työntekijät kuin työnantajat.

8 Kilpailukyky vaatii jatkuvaa hiomista

Kansallista kilpailukykyä pidetään vaikeasti määriteltävänä, jopa hieman epämääräisenä suureena. Yhtä kaikki kilpailukyvyyn merkitys konkreettisesti nopeasti niissä maissa, jotka ovat sen menettäneet.

Kun kilpailukyky katoaa, yritysten kannattavuus heikkenee ja tappiollista tuotantoa suljetaan. Seuraa lomautuksia, irtisanomisia ja työttömyyttä. Rahoituslaitokset ja julkinen talous ajautuvat ahtaalle. Verot kiristyvät, ja investoinnit pannaan jäihin.

Kilpailukykyä on hyödyllistä tarkastella aikajanalla. *Lyhyen aikavälin* kilpailukyvyyn notkahtamisesta on kyse, kun oman maan tuotteet eivät enää käykään kaupaksi vientimarkkinoilla. Kotimaiset tuotteet eivät ehkä pärjää tuontitavaramme lähikaupoissakaan.

Tuolloin tuotteet ovat usein yksinkertaisesti liian kalliita. Kenties ne eivät laadultaan tai ominaisuuksiltaan yllä kilpailijoiden tuotteiden tasolle. Myös jokin kokonaan uusi hyödyke voi syödä markkinoita omilta, perinteisiltä tuotteilta.

Vielä pahemmin asiat kuitenkin ovat, jos koko maa alkaa menettää houkuttelevuuttaan investointikohteena, työn ja tuotannon sijaintipaikana. Tällöin on kyse *pitkän aikavälin* kilpailukyvyyn, niin sanotun rakenteellisen kilpailukyvyyn heikkenemisestä.

Rakenteellisessa kilpailukyvyssä on kyse yhteiskunnan peruskunnosta ja yritysten liiketoimintaympäristöstä. Rakenteellinen kilpailukyky on kuin kallio, jonka päälle on hyvä rakentaa liiketoimintaa, teollisuutta ja palveluja. Yritystoiminnan menestys ja uusiutuminen pohjautuvat yhteiskuntaan, jossa on vakaat ja korruptoimattomat instituutiot, hyvä infrastruktuuri, toimivat työmarkkinat, hyvä koulutusjärjestelmä, toimivat tuotemarkkinat ja vaikkapa hyvät rahoitusjärjestelmät ja terve väestörakenne.

Länsi-Euroopan maat Suomi mukaan lukien ovat yleensä kansainvälisessä vertailussa vahvoja rakenteellisessa kilpailukyvyssä. Silti niitä vaanii jatkuvasti kaksi uhkaa. Ensinäkin rakenteellinen kilpailukyky ei pysy kunnossa itsestään, vaan se vaatii jatkuvaa huolenpitoa ja rakenteiden uudistamista.

Toiseksi, korkean kustannustason vuoksi Euroopan maita uhkaa jatkuvasti notkahdus lyhyen aikavälin kilpailukyvyssä, jota kuvataan yksikkötyökustannuksilla. Yksikkötyökustannukset voivat karata liian korkeiksi, jos työn tuottavuus on heikko, työ on hinnaltaan liian kallista tai tuotteiden hinta laskee markkinoilla.

8.1 Ruotsi huoltaa kilpailukykyä vientiteollisuuden palkkajohtajuudella

Ruotsi ja Saksa ovat onnistuneet pitämään reaaliesten yksikkötyökustannusten kasvun kurissa, mikä kertoo rautaisesta kustannuskilpailukyvyistä. (Kuvio 17.)

Suomi taas on menettänyt kilpailukykyään roimasti, kun maamme yksikkötyökustannukset ovat nousseet enemmän kuin missään muussa EU-maassa viime vuosina. Ruotsiin verrattuna Suomen kilpailukyky on heikentynyt lähes kymmenyksellä vuodesta 2006.

Mitä naapurimaassa tehdään toisin kuin meillä? Yksi tekijä Ruotsin menestyksessä on palkkamaltilta tukeva työmarkkinasopimusten järjestelmä.

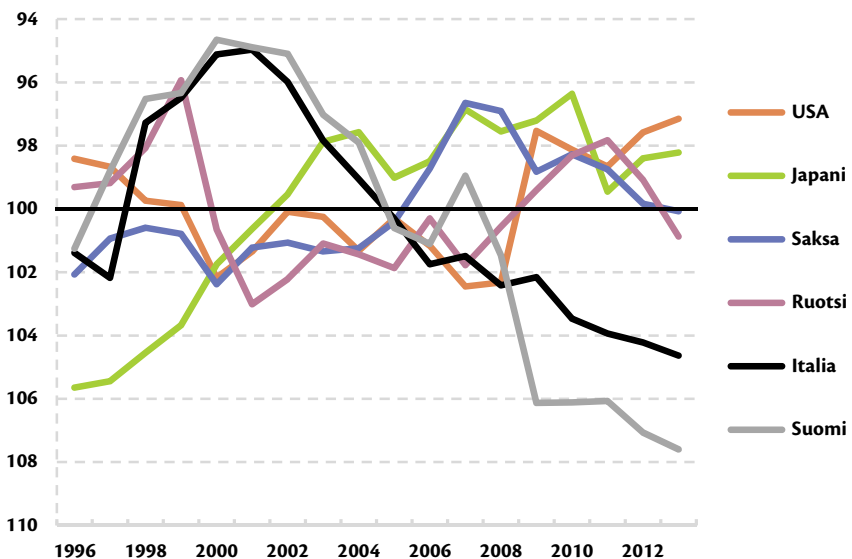
Ruotsissa vientiteollisuuden työnantaja- ja työntekijäjärjestöt sopivat ensimmäisinä palkoista ja työehdoista. Tämän jälkeen muut alat seuraavat

perässä käyden omat neuvottelunsa teollisuuden määrittämän palkankorotushaarukan sisällä.

Palkanmuodostuksen kulmakivi on teollisuuden yleensä kolmivuotinen sopimus (industriavtal). Jos marssijärjestys on ensimmäinen Ruotsin mallin oleellisista piirteistä, toinen on ajoitus. Teollisuuden työehtoneuvottelut aloitetaan hyvissä ajoin ennen edellisen sopimuksen päättymistä.

Toki Ruotsin kilpailukykyyn vaikuttavat muutkin tekijät kuin palkkamaltilta. Naapurimaan teollisuus pohja on laaja, ja yhden vientiveturin hyytyessä Ruotsista löytyy toisia aloja, jotka voivat kannatella talouden kehitystä.⁹⁷

Vientiteollisuus sopii ensimmäisenä palkoista, muut alat seuraavat perässä

Kuvio 17 Lyhyen aikavälin kilpailukyky (reaaliset työyksikkökustannukset suhteessa 37 teollisuusmaahan, indeksi, 100=1996–2012)

(Lähde: ETLA).

Toisaalta viennin monipuolisuuskaan ei pelastaisi Ruotsia, jos se antaisi esimerkiksi maan suuren julkisen sektorin toimia palkkajohtajana. Siksi työehtoneuvottelujen marssijärjestyksellä on väliä.

Kolmas ominaispiirre on se, että usein vaikeiksi osoittautuvia palkkaneuvotteluja tukee Teollisuuden taloudellinen asiantuntijaneuvosto (Industrins Ekonomiska Råd), jonka jäsenenä on neljä työnantajista ja työntekijöistä riippumatonta taloustieteilijää niin yksityiseltä kuin julkiseltakin sektorilta, esimerkiksi yliopistoista.

Neuvosto tekee selvityksiä ja antaa talouspoliittisia suosituksia. Sen tehtävä on myös luoda mahdollisimman realistinen ja puolueeton tilannekuva, ottaa koko Ruotsin etu huomioon sekä antaa ohjeita siihen, kuinka ongelmat pitäisi ratkaista.

Neljäs oleellinen piirre Ruotsin palkkaneuvotteluissa on yleiskorotusten pieni rooli. Vastaavasti paikalliselle sopimiselle jää paljon tilaa.

Suurin osa Ruotsin työehtosopimuksista sisältää erilaisia paikallista sopimista koskevia periaatteita, joita voidaan vielä täydentää työpaikkakohtaisesti.⁹⁸ Vain alle kymmenesosa sopimuksista korottaa tasaisesti kaikkien alan työntekijöiden palkkoja.

Palkkamaltti turvaa tasapainoista talouskehitystä

Ruotsissa vientiteollisuutta korostava sopimusjärjestelmä oli vastaus 1990-luvun talouskriisiin. Maa kärsi korkeasta työttömyydestä ja nopeasta inflaatiosta.

1990-luvulla Suomi oli yhtä lailla talouskriisissä, mutta meillä ei vastaavaa uudistumista tapahtunut. Suomi jatkoi tulopoliittisten kokonaisratkaisujen tiellä, jossa palkankorotukset perustuvat pääasiassa yleiskorotuksiin.

Ruotsissa työnantajat ja työntekijät ajautuivat avoimeen konfliktiin vuonna 1995. Työnantajien mielestä liian suuret palkankorotusvaatimukset uhkasivat vakavasti Ruotsin taloudellista vakautta.⁹⁹

Hallitus painosti osapuolia sopimaan palkkaneuvotteluiden säännöistä niin, että vientiteollisuuden ensisijaisuus tunnustettaisiin. Ratkaisevaa oli sen ymmärtäminen, että teollisuuden palkkojen on kehityttävä yhdessä viennin maailmanmarkkinoilta saaman arvonlisäyksen kanssa.

Viimein maaliskuussa 1997 ensimmäinen teollisuussopimus allekirjoitettiin kahdentoista työnantajajärjestön ja kuuden työntekijäjärjestön kesken. Ruotsin marssijärjestys perustuu siis herrasmiessopimukseen, mutta sen kestävyyttä on testattu riidoilla.

Vuonna 2010 Ruotsin suurin työnantajajärjestö, teknologiateollisuutta edustava Teknikföretagen ilmoitti irtautuvansa sopimuksesta, koska työntekijät vaativat liian suuria palkankorotuksia. Teollisuussopimus jouduttiin neuvottelemaan kokonaan uudelleen. Silti vuonna 2011 solmittu uusi sopimus lopulta vain vahvisti entisestään teollisuuden päänavaajaroolia.¹⁰⁰

Maltillisia korotuksia

Teollisuuden päänavaajamalli on tuonut Ruotsiin maltillisia mutta säännöllisiä palkankorotuksia.

Voimassaoleva kolmivuotinen teollisuussopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2013. Teollisuuden työntekijöitä, toimihenkilöitä ja ylempiä toimihenkilöitä koskevat sopimukset määrittelevät kustannusvaikutukseksi sopimuskauden aikana yhteensä 6,8 prosenttia.

Tästä 6,2 prosenttiyksikköä on palkankorotuksia ja 0,6 prosenttiyksikköä uudesta osa-aikaeläkejärjestelmästä aiheutuvia kustannuksia. Toimihenkilöillä vastaavat luvut ovat 6,3 prosenttia ja 0,5 prosenttia.¹⁰¹

Rakennusala ja kauppa peesasivat teollisuutta, kuten pitikin. Myös näillä aloilla sopimusten kustannusvaikutus on kolmen vuoden aikana 6,8 prosenttia.

Palkkamalti tai yksikkötyökustannusten kilpailukykyisyys ei yksin takaa pidemmän aikavälin kilpailukykyä. Maltillinen palkkakehitys luosilti myös edellytykset tasapainoiselle talouskehitykselle, mikä on tärkeää innovoinnille sekä tuottavuuden kasvulle.¹⁰²

Ruotsissa työn tuottavuuskin on parantunut finanssikriisin jälkeen nopeammin kuin Suomessa.

Tuottavuuden kasvu tapahtuu monenlaisten toimialojen sisäisten ja myös niiden välisten rakennemuutosten, niin sanotun luovan tuhon kautta. Siksi tuottavuuden kasvattaminen voi olla hidasta ja myös tuskaisaa.

Ruotsi on onnistunut tukemaan tuottavuuden kasvua edistäviä rakennemuutoksia verraten hyvin esimerkiksi välttämällä taantuvien alojen suojelemista, edistämällä kilpailua ja harjoittamalla aktiivista työmarkkinapolitiikkaa.

Ruotsissa työn tuottavuuskin on parantunut nopeammin kuin Suomessa

8.2 Sveitsi trimmaa rakenteitaan kansanäänestysten avulla

Pitkän aikavälin rakenteellisen kilpailukykyyn kiistaton mestari on Sveitsi. Alppimaa on ollut ykkönen Maailman talousfoorumien WEF:in vertailuissa jo viisi vuotta (kuvio 18).

Sveitsi on myös paras eurooppalainen maa sveitsiläisen huippubisneskoulun Institute for Management Development IMD:n kilpailukykyrankauksissa (kuvio 19). Aiemmin näissä kauneuskilpailuissa säteilnyt Suomi on viime vuosina menettänyt loistoaan.

Sveitsin rakenteellisen kilpailukyvyn taustalla on yksi maan erikoisuus, jota kilpailukykytutkijat hehkuttavat vuosi toisensa jälkeen: kansanäänestysinstituutio. Kansanäänestykset ovat Sveitsissä käytössä laajalti, mikä tekee maan demokraattisesta päätöksentekomallista erityislaatuisen.

Maailman talousfoorumi WEF arvioi vertailussaan, että suora demokratia edistää Sveitsissä poliittiset rajat ylittävää johtajuutta. Se taas vuorostaan mahdollistaa myös pitkän tähtäyksen talouspolitiikan ajamisen ja rakenneuudistusten toteuttamisen.¹⁰³

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Sveitsi	5,67
2.	Singapore	5,61
3.	Suomi	5,54
4.	Saksa	5,51
5.	Yhdysvallat	5,48
6.	Ruotsi	5,48
7.	Hong Kong	5,47
8.	Hollanti	5,42
9.	Japani	5,40
10.	Iso-Britannia	5,37
11.	Norja	5,33
15.	Tanska	5,18
32.	Viro	4,65

Kuvio 18 Rakenteellinen kilpailukyky WEF:in mukaan
(Lähde: World Economic Forum, 2013).

Sijoitus	Maa	Pisteet
1.	Yhdysvallat	100,0
2.	Sveitsi	93,4
3.	Hong Kong	92,8
4.	Ruotsi	90,5
5.	Singapore	89,9
6.	Norja	89,6
7.	Kanada	89,1
9.	Saksa	86,2
12.	Tanska	83,5
14.	Hollanti	83,2
18.	Iso-Britannia	79,2
20.	Suomi	78,2

Kuvio 19 Rakenteellinen kilpailukyky IMD:n mukaan
(Lähde: Institute for Management Development, 2013).

Kansanäänestys sitouttaa kansan ottamaan kantaa tärkeisiin ratkaisuihin. Sen avulla rakenneuudistuksille on mahdollista saada laaja tuki.

Ratkaisevaa on, että Sveitsin poliittisessa järjestelmässä on mahdollista tehdä huomattaviakin rakenneuudistuksia verraten nopeasti. Kansanäänestys on siis oiva demokratian väline, kun tilanne vaatii nopeaa reagoimista vaikka vaalien välilläkin.

Sveitsissä on mahdollista tehdä huomattaviakin rakenneuudistuksia nopeasti vaalien välilläkin

Kansanäänestys voidaan Sveitsissä järjestää kolmessa erilaisessa tapauksessa. Parlamentin jo hyväksymä laki voidaan alistaa kansanäänestykselle, jos kansanäänestystä vaatii 50 000 allekirjoittajaa tai kahdeksan alueellista kantonia 26:sta. Lain kumoamiseen riittää kansanäänestyksessä ehdoton enemmistö eli yli puolet annetuista äänistä.

Toiseksi perustuslain muuttaminen johtaa aina kansanäänestykseen. Muutosehdotuksen on läpi mennäkseen saatava taakseen ehdoton enemmistö sekä enemmistö kantoneista.

Kolmanneksi kansalaiset voivat myös itse tehdä aloitteen perustuslain muuttamiseksi. Sitä varten on kerättävä 100 000 allekirjoitusta puoleltoista vuoden aikana.

Arviolta 96 prosenttia parlamentin lakialoitteista menee Sveitsissä läpi ilman kansanäänestystä. Silti Sveitsissä äänestetään usein. Kansanäänestystä ja muita vaaleja järjestetään keskimäärin kolme, neljä kertaa vuodessa.

Yhdessä vaalissa kansalta saatetaan kysyä kantaa useaan asiaan. Esimerkiksi vuosina 1995–2005 sveitsiläiset äänestivät 31 kertaa ja ottivat kantaa kaikkiaan 103 yksittäiseen aiheeseen.¹⁰⁴

Sveitsi onkin ajanut monia rakenteellisen kilpailukyvyn kannalta olennaisia uudistuksia läpi kansanäänestysten mankelin kautta. Jos kansa äänestyksessä kannattaa uudistusta, on sen tuki taatusti vankempi, kun uudistuksilla, jotka sumplitaan politiikan kabineteissa erilaisten eturyhmien kanssa.

Terveys- ja eläinlääkintöreformi ja velkajarru ovat onnistuneita esimerkkejä siitä, kuinka tukevan tukijalan kansanäänestys voi rakenneuudistukselle antaa. Velkajarrusta Sveitsi äänesti vuonna 2001, ja sitä kannatti jopa 85 prosenttia äänestäjistä (ks. tarkemmin s. 10–13).

Terveys- ja eläinlääkintöjärjestelmän uudistamisesta sveitsiläiset menivät urnille vuonna 1994. Äänestämistä edelsi vuosikausien debatti, mutta lopulta radikaali uudistus sai taakseen niukan enemmistön, 51,8 prosenttia äänestäjistä.

Uudistus loi kertaheitolla Sveitsiin kuluttajalähtöisen yksityisiin vaakuuksiin ja kilpailuun perustuvan terveydenhuollon. Julkinen valta syrjäytettiin terveydenhuollon järjestäjän ja tuottajan roolista.

Terveys- ja eläinlääkintöuudistuksen tavoitteena oli lisätä hoidon laadun, kustannusten ja hintojen läpinäkyvyyttä sekä lisätä kuluttajan valinnanvapautta. Tämä on myös toteutunut.¹⁰⁵

Viranomaiset sääntelevät ja valvovat vakuutusyhtiöiden ja terveystalvelujen tuottajien kilpailua asiakkailta. Kaikki sveitsiläiset saavat perusvakuutuksen samoilla ehdoilla, ja vähävaraiset saavat vakuutusmaksuinsa tukea.

Järjestelmää myös kritisoidaan. Vakuutusyhtiöiden vallan sanotaan keskittyvän, ja jotkut näkevät näiden kilpailussa myös epäterveitä piirteitä. Silti vuonna 2007 sveitsiläiset kuitenkin kumosivat – jälleen kansanäänestyksessä – ehdotuksen paluusta entiseen julkisen sektorin tarjoamaan terveydenhuoltoon.

Argumentit tarkemmassa puntarissa

Pohjimmiltaan kansanäänestys kannustaa ihmisiä osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vastuulliseen päätöksentekoon. Poliitikkojen argumentit joutuvat tarkempaan puntariin, sillä usein kulloisenkin uudistuksen syyt, tarpeet ja taustat selvitetään julkisuudessa juurta jaksain.

Kansanäänestys toimii myös kansan tunteiden varoventtiilinä

Vaikka jotkut kansanäänestykset ovat vahvasti populistismin makuisia, yleensä kansanäänestyksissä äänestetään kuitenkin aidosti esillä olevan asian argumenteista. Kun äänestyksistä tulee yhteiskunnassa rutiinia, asiasta ymmärtämättömät tai välinpitämättömät joko jättävät äänestämättä – tai jos äänestävät, he saattavat lopulta äänestää itse asiassa yllättävänkin rationaalisesti ja johdonmukaisesti.¹⁰⁶

Kansanäänestys toimii myös eräänlaisena kansan tunteiden varoventtiilinä. Niinpä Sveitsissä on viime aikoina äänestetty niin pörssiyritysten johtajien palkkioista kuin maahanmuutostakin.

Yritysjohtajien palkat nousivat äänestykseen viime vuonna finanssikriisiin liittyvien yksittäistapausten jälkimainingeissa. Äänestyksessä päätettiin kieltää muun muassa työsopimusten allekirjoituspalkkiot ja kultaiset kädenpuristukset.¹⁰⁷

Loppuvuodesta sama aihe vei sveitsiläiset uudelleen uurnille. Aiheena oli toimitusjohtajien kuukausittainen palkkakatto, mutta ehdotus kaatui kansanäänestyksessä. Keväällä sveitsiläiset torppasivat myös 3 300 euron vähimmäispalkan kansanäänestyksessä.

Sen sijaan EU-maista tulevan maahanmuuton rajoittamista koskeva ehdotus meni alkuvuonna kansanäänestyksessä läpi rimaa hipoen.¹⁰⁸ Tulos tyrmistytti EU:n johtoa ja monia sveitsiläisiä, sillä kansa teki maahanmuutossa täyskäännöksen alle kymmenessä vuodessa. Aiemmin 2000-luvulla kansanäänestyksessä on siunattu vapaan liikkuvuuden taakaava Schengen-sopimus.

Kansanäänestykseen sisältyy siis myös riskejä, sillä lopputuloksesta ei voi koskaan ennalta olla varma. Voi olla, että kansa äänestää joskus omia – ainakin pitkän aikavälin – etujaan vastaan.

VIITTEET

- 1 Swiss Statistics (2013).
- 2 Euroopan komissio (2014).
- 3 Valtiontalouden tarkastusvirasto (2009).
- 4 Geier (2011).
- 5 Beljean & Geier (2013).
- 6 Valtiontalouden tarkastusvirasto (2011).
- 7 Postmees (2013).
- 8 European Economy (2012).
- 9 Riigi Teataja (2014).
- 10 Täht, haastattelu.
- 11 European Economy (2012).
- 12 Sikk (2012).
- 13 OECD (2011b).
- 14 Eurostat.
- 15 Statistics Estonia (2014).
- 16 Uudelepp, haastattelu.
- 17 Uudelepp, haastattelu.
- 18 World Bank (2013).
- 19 Åslund & Dombrovskis (2012).
- 20 Eurostat (2014).
- 21 OECD (2013e).
- 22 World Bank (2013).
- 23 Lisbon Council (2013).
- 24 Condé-Ruiz, haastattelu.
- 25 Ferrand, haastattelu.
- 26 Ferrand, haastattelu.
- 27 Prieto, haastattelu.
- 28 Chislett (2013).
- 29 Chislett (2013).
- 30 Euroopan komissio (2013), s. 155.
- 31 Buck (2013).
- 32 Instituto Nacional de Estadística (2013).
- 33 Financial Times (2013).
- 34 Wall Street Journal (2014).
- 35 Condé-Ruiz, haastattelu.
- 36 Työeläkevakuuttajat (2013).
- 37 Valkonen, haastattelu.
- 38 Eläketurvakeskus (2013).
- 39 Eläketurvakeskus (2013).
- 40 Kangas et al. (2010).
- 41 World Bank (2006).
- 42 Lundberg (2003).
- 43 Valkonen, haastattelu.
- 44 Pensionsmyndigheten (2014).
- 45 Työeläke.fi (2014).
- 46 Niemelä (2011).
- 47 World Bank (2000).
- 48 World Bank (2006).
- 49 Yle Uutiset (2014).
- 50 Euroopan komissio (2011).
- 51 Ekström et al. (2014).
- 52 Sitra (2014).
- 53 Petkantchin (2010).
- 54 Mosca (2013).
- 55 Victoor et al. (2012).
- 56 Van den Berg et al. (2010).
- 57 Van den Berg et al. (2014).
- 58 Commonwealth Fund (2011).
- 59 Van den Berg et al. (2010).
- 60 Daley & Gubb (2013).
- 61 World Bank (2010).
- 62 Health Consumer Powerhouse (2013).
- 63 OECD (2013d).
- 64 OECD (2013d).
- 65 Valtioneuvosto (2014).
- 66 Tartwijk, haastattelu.
- 67 Veenstra (2013).
- 68 Sahlberg, haastattelu.
- 69 Tartwijk, haastattelu.
- 70 Veenstra (2013).
- 71 Tartwijk, haastattelu.
- 72 Tartwijk, haastattelu.

73 Osoitteessa <http://www.owinsp.nl>.
74 Bekkers et al. (2012).
75 Scheerens et al. (2012).
76 Tartwijk, haastattelu.
77 Tartwijk, haastattelu.
78 OECD (2012).
79 OECD (2011a).
80 World Bank (2010).
81 Sielatycki (2011).
82 Vartiainen (2014).
83 Andersen et al. (2011).
84 Bredgaard et al. (2008).
85 Daemmrich & Bredgaard (2012).
86 Viebrock, & Clasen (2009), s. 14.
87 Andersen et al. (2011).
88 Andersen et al. (2011).
89 AFP (2012).
90 Eriksson & Westergaard-Nielsen (2007).
91 Daemmrich & Bredgaard (2012).
92 Kauhanen et al. (2011).
93 Dustmann et al. (2014).
94 Krebs & Scheffel (2013).
95 Krebs & Scheffel (2013).
96 BBC (2014).
97 Holmström et al. (2014).
98 Elinkeinoelämän keskusliitto (2014).
99 Euro Online (2011).
100 Industrirådet (2014).
101 Elinkeinoelämän keskusliitto (2014).
102 Maliranta (2013).
103 World Economic Forum (2013).
104 Golay et al. (2008).
105 Tiessalo (2013).
106 Kriesi (2005).
107 Taloussanommat (2014).
108 Confederation Suisse (2014b).

LÄHTEET

Haastattelut

- Condé-Ruiz, José-Ignacio, professori, Universidad Complutense de Madrid, haastateltu 31.10.2013.
- Ferrand, Denis, toimitusjohtaja, Coe-Rexecode –tutkimuslaitos (Pariisi), haastateltu 4.11.2013.
- Kitsing, Meelis, johtaja, Centre for Free Economic Thought (Tallinna), haastateltu 15.4.2014.
- Sahlberg, Pasi, vierailleva professori, Harvardin yliopisto, haastateltu 10.3.2014.
- Täht, Margus, analytiikko, Viron valtiovarainministeriö, haastateltu 17.4.2014.
- Uudelepp, Annika, johtaja, tutkimuskeskus Praxis (Tallinna), haastateltu 12.2.2014.
- Valkonen, Tarmo, tutkimusjohtaja, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, haastateltu 4.3.2014.
- Van Tartwijk, Jan, professori, Utrechtin yliopisto, haastateltu 8.3.2014.

Julkaisut

- AFP (2012): Denmark scrambles to save 'flexicurity' as economy stalls, 26.12.2012.
- Andersen, Bosch, Deelen & Euwals (2011): The Danish flexicurity model in the Great Recession, VoxEU 8.4.2011.
- Anon. (2012): The Inspectorate of Education in the Netherlands, the Dutch Ministry of Education, Culture and Science.
- BBC (2014): Angela Merkel approves Germany's first minimum wage, 2.4.2014, <http://www.bbc.com/news/business-26851906>.
- Bekkers, de Kool, & Straten (2012): NWO/Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs Ouderbetrokkenheid bij schoolbeleid, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Beljean & Geier (2013): The Swiss debt brake – has it been a success?, Swiss Journal of Economics and Statistics, Vol. 149, 2013, 2, p. 115–135.
- Bredgaard, Larsen & Madsen (2008): Flexicurity: In Pursuit of a moving Target, European Journal of Social Security, 10(4), p. 305–25.
- Buck (2013): German exports "benefit Spanish economy", Financial Times, 19/XI/2013.
- Caliendo, Hujer & Thomsen (2005): The Employment Effects of Job Creation Schemes in Germany: A Microeconomic Evaluation, IZA Discussion Paper No. 1512.
- Chislett (2013): Spain's exports: the economy's salvation, Real Instituto Elcano, ARI 47/2013.
- Commonwealth Fund (2011): International Profiles of Health Care Systems.
- Companje, Hendriks, Veraghtert & Widdershoven (2009): Two centuries of solidarity – German, Belgian and Dutch social health care insurance 1770–2008, Aksant Academic Publishers, Amsterdam.
- Confederation Suisse (2014a): Initiative populaire fédérale 'contre les rémunérations abusives', <http://www.admin.ch/ch/f/pore/vi/vis348t.html>.
- Confederation Suisse (2014b): Initiative populaire fédérale 'Contre l'immigration de masse', <http://www.admin.ch/ch/f/pore/vi/vis413t.html>
- Daemrlich & Bredgaard (2012): The Welfare State as an Investment Strategy: Denmark's Flexicurity Policies, Centre for Labour Market Research, Department of Political Science, Aalborg University.
- Daley & Gubb (2011): Healthcare Systems: The Netherlands, Health system briefings, Civitas: The Institute For The Study Of Civil Society, London.
- Dustmann, Fitzenberger, Schönberg & Spitz-Oener (2014): From sick man of Europe to economic superstar: Germany's resurgence and the lessons for Europe, Journal of Economic Perspectives, Volume 28, Number 1, p. 167–188.
- Euro Online (2011): New industrial agreement to strengthen norm-setting role, <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2011/05/articles/se1105019i.htm>.
- Ekström, Haavisto & Pohjonen (2014): Sote on rimalanitus, EVA Arvio, Nro 3, 27.6.2014, <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2014/06/Sote-on-rimalanitus.pdf>.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2014): Ruotsissa palkankorotukset toteutetaan paikallisesti, <http://ek.fi/ajankohtaista/uutiset/2013/04/10/ruotsissa-palkankorotukset-toteutetaan-paikkallisesti/>.
- Eläketurvakeskus (2013): Tanskan eläkejärjestelmä (2012), <http://www.etk.fi/fi/service/tanska/586/tanska#>.
- Eriksson & Westergaard-Nielsen (2007): Wage and labor mobility in Denmark, NBER Working Paper No. 13064.
- Euroopan komissio (2011): Special Euro Barometer 378 – Active Ageing, European Commission Directorate-General for Communication.
- Euroopan komissio (2012): Fiscal frameworks across Member States – Commission services country fiches from the 2011 EPC peer review, European Economy, Occasional Papers, 91.
- Euroopan komissio (2013): European Economic Forecast, Autumn 2013, p. 155, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs.
- Euroopan komissio (2014): Neuvoston suositus Suomen vuoden 2014 kansallisesta uudistusohjelmasta ja samassa yhteydessä annettu neuvoston lausunto Suomen vuoden 2014 vakausohjelmasta, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/csr2014_finland_fi.pdf.

Financial Times (2013): S&P Upgrades credit outlook for Spain, 29.11.2013.

Geier (2011): The debt brake – the Swiss fiscal rule at the federal level, Working Paper of the Federal Finance Administration 15, February.

Golay, Mix & Remix (2008): Institutions Politiques Suisses, Éditions loisirs et pédagogie, Lausanne.

Health Consumer Powerhouse (2013): Euro Health Consumer Index 2013 report EHCI.

Helsingin kaupunki (2014): Mistä Apotti-hankkeessa on kysymys? 31.3.2014.
<http://www.hel.fi/hki/apotti/fi/uutiset/Apotti-esittely>.

Holmström, Korkman & Pohjola (2014): Suomen taluskriisin luonne ja kasvun edellytykset, Valtioneuvoston julkaisu, 21.1.2014,
<http://vnk.fi/hankkeet/talousneuvosto/julkaisut/holmstrom-korkman-pohjola-25022014/fi.pdf>

Härkönen (2002): Opettajana Hollannissa, Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos (verkkojulkaisu).

Industrirådet (2014): Avtalet,
http://www.industriradet.se/home/IK2/content.nsf/aget?openagent&key=industriavtalet_1281023713046.

Institute for Management Development (2013): World Competitiveness Yearbook 2013,
<http://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-yearbook/>

Kangas, Lundberg & Ploug (2010): Three Routes to Pension Reform: Politics and Institutions in Reforming Pensions in Denmark, Finland and Sweden, Social Policy & Administration, Vol. 44, No. 3, June 2010, p. 265–284.

Kinnula, Malmi & Vauramo (2014): Sisältöä sote-uudistukseen, Kunnallisanalyyttisen tutkimuslaitoksen tutkimusjulkaisu nro 78.

KPMG (2014): An uncertain age: Reimagining long term care in the 21st century, KPMG International Cooperative.

Krebs & Scheffel (2013): German labour reforms: Unpopular success,
<http://www.voxeu.org/article/german-labour-reforms-unpopular-success>

Kriesi (2005): Direct Democratic Choice: The Swiss Experience, Lexington Books.

Lisbon Council (2013): Euro Plus Monitor 2013 – From Pain to Gain, Lisbon Council Policy Brief, Vol. VII, No. 1 (2013).

Lundberg (2003): Juvelen i kronan – Socialdemokraterna och den allmänna pensionen, Hjalmarsson and Högberg, Stockholm.

Maliranta (2013): Yksikkökustannukset selittävät putoamisen kilpailukykyvertailussa, Tieto&Trendit,
<http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/31/>

Mercer & Australian Centre for Financial Studies ACFS (2013): Melbourne Mercer Global Pension Index.

Niemelä (2011): Eläkevalta Suomessa, Ansioeläkejärjestelmien muotoutuminen Suomessa ja Ruotsissa – kaksi erilaista vallankäyttötapaa, julkaisussa Johansson, Lassila & Niemelä (toim.): Eläkevalta Suomessa, ETLA B250, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA.

Mosca (2012): Evaluating reforms in the Netherlands competitive health insurance system, Eurohealth Volume 18, Number 3, p. 7–9.

OECD (2011a): The Impact of the 1999 Education Reform in Poland, OECD Education Working Papers, No. 49.

OECD (2011b): Country Notes: Estonia, julkaisussa OECD (2011): Restoring Public Finances, Special Issue of the OECD Journal on Budgeting, Volume 2011/2.

OECD (2012): Country background report for the Netherlands, OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes.

OECD (2013a): The 2012 Labour Market Reform in Spain: A Preliminary Assessment, OECD Employment policies and data.

OECD (2013b): PISA 2012 Results in Focus: What 15-year-olds know and what they can do with what they know, OECD Early childhood and schools.

OECD (2013c): Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing.

OECD (2013d): Health care reform and long-term care in The Netherlands, OECD Economics department Working paper, No 1010.

OECD (2013e): Roadmap for the accession of Latvia to the OECD Convention, OECD Observer, No 296, Q3, 2013.

Pensionsmyndigheten (2014): 2,1 miljoner pensionärer får besked om hur den allmänna pensionen förändras i år,
<http://www.pensionsmyndigheten.se/orangekuvert2014.html>.

Petkantchin (2010): Health Care Reform in the Netherlands, Institut économique Molinari (IEM), IEM's Economic Note, June 2010.

Postmees (2013): Estonia's new state budget law to set down balance requirement, 04.07.2013.

Rinne & Zimmermann (2013): Is Germany the North Star of Labor Market Policy?, IZA Discussion Paper No. 7260.

Riigi Teataja (2014): Riigieelarve seadus, Vastu võetud 19.02.2014, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032014002>.

Scheerens, Ehren, Slegers & de Leeuw (2012): OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes, Country background report for the Netherlands, University of Twente, the Netherlands.

Sielatycki (2011): Strong Performers and Successful Reformers – Lessons from PISA, esitelmä OECD:n seminaarissa Tokiossa, 28–29 kesäkuuta 2011.

Sikk (2012): Fiscal consolidation in Estonia, GREAT Insights, Volume 1, Issue 3, May 2012.

Sitra (2014): Uusi sosiaali- ja terveyspalveluiden rahoitus- ja ohjausjärjestelmä, <http://www.sitra.fi/yhteiskunta/sote-palveluiden-rahoitus>.

Statistic Estonia (2014): General government deficit decreased last year, 27.3.2014, <http://www.stat.ee/72399>.

Swiss Statistics (2013): Preservation of resources – Public debt, <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/21/02/ind9.indicator.73009.905.html>.

Taloussanommat (2014): Sveitsissä kansanäänestys – pomojen palkat halutaan kuriin, <http://www.taloussanommat.fi/ulkomaat/2013/03/03/sveitsissa-kansanaanestys-pomojen-palkat-halutaan-kuriin/20133338/12>.

Tiessalo (2013): Miksei Sveitsissä ole leikkausjonoja?, Elämänlaadun supervalta: 19 eurooppalaista ratkaisua talouden ja kulttuurin pulmiin, EVA Raportti.

Työeläke.fi (2014): Ruotsin maksussa olevat eläkkeet laskevat.

Työeläkevuokuttajat TELA (2013) Kysymyksiä ja vastauksia suomalaisen työeläkejärjestelmän rakenteesta kansainvälisessä vertailussa, http://www.tela.fi/kansainvalinen_vertailu.

Unicef (2013): Child well-being in rich countries, A comparative overview.

Valtioneuvosto (2014): Kiuru: Laajapohjainen hanke kehittämään tulevaisuuden peruskoulua, tiedote, 28.2.2014.

Valtioneuvoston kanslia (2010): Finanssipolitiikan instituutiot, Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 18/2010.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2009): Finanssipolitiikan sääntöjen tarve, Dnro 351/08/2009.

Van de Bovenkamp, Trappenburg & Grit (2010): Patient participation in collective healthcare decision making: the Dutch model, Health Expectations 13 (1), p. 73–85.

Van den Berg, Heijink, Zwakhals, Verkleij & Westert (2010): Health care performance in the Netherlands: Easy access, varying quality, rising costs, Eurohealth Volume 16, Number 4, p. 27–29.

Van den Berg, Kringos, Marks & Klazinga (2014): The Dutch health care performance report: seven years of health care performance assessment in the Netherlands, Health Research Policy and Systems 2014, 12:1.

Vartiainen (2010): Ruotsin palkanmuodostuksen pitkä linja, esitelmä työmarkkinajärjestöjen Tase-työryhmän juhlaseminaarissa 3.12.2010.

Vartiainen (2014): "Hyvinvointivaltio ja markkinatalous", Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):3.

Veenstra (2013): Finnish anti-bullying programme reduces bullying by over fifty percent in the Netherlands, University of Groningen press release 10/2013.

Victoor, Friele, Delnoij & Rademakers (2012): Free choice of healthcare providers in the Netherlands is both a goal in itself and a precondition: modelling the policy assumptions underlying the promotion of patient choice through documentary analysis and interviews, BMC Health Services Research 2012, 12:441.

Viebrock & Clasen (2009): Flexicurity – a state-of-the-art review, Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe, REC-WP 01/2009, A Network of Excellence of the European Commission's Sixth framework programme.

Wall Street Journal (2014): S&P Upgrades Spain's Sovereign-Debt Ratings, 23.5.2014.

WHO (2012): Social determinants of health and well-being among young people, Health Behaviour in School-Aged Children (HSBC) study: International report from the 2009/2010 survey, WHO Health Policy for Children and Adolescents, No. 6.

Williamson (toim.) (1994): The Political Economy of Policy Reform, Institute for International Economics, Washington.

World Bank (2000): The Swedish Pension Reform Model: Framework and Issues, World Bank Social Protection discussion paper no. SP 0012.

World Bank (2006): Swedish Pensions System Could Be Promising Model For Countries Facing Reform Crunch, World Bank Press Release No: 2006/266/HD.

World Bank (2010): Successful Education Reform: Lessons from Poland, ECA Knowledge Brief, November 2010, Vol. 34.

World Bank (2013): Latvia: maintaining a reform state of mind, julkaisussa Doing Business 2013 – Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises.

World Economic Forum WEF (2013): The Global Competitiveness Report 2013–2014.

Wubbels, Brekelmans, den Brok & Tartwijk (2006): An interpersonal perspective on classroom management in secondary classrooms in the Netherlands, teoksessa Evertson & Weinstein (toim.) (2006): Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.

Yle Uutiset (2014): Sails: Miksi hallitus jätti eläkeuudistuksen järjestöille?, 24.2.2014.

Yle Uutiset (2013): Ylilääkäri: Espoon Apotti-päätös voi vaarantaa potilasturvallisuuden, 24.1.2013. http://yle.fi/uutiset/ylilääkäri_espoon_apotti-paatos_voi_vaarantaa_potilasturvallisuuden/6465589

Åslund & Dombrowskis (2013): How Latvia Came Through The Financial Crisis, Peterson Institute for International Economics.